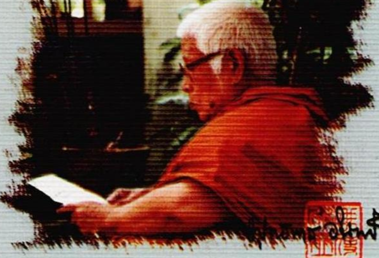
สวรรค์ในหน้าที่การงาน

ธรรมะที่ควรรู้จักเพื่อทำงานให้สนุก

สวรรค์ในหน้าที่การงาน

และ

ธรรมะที่ควรรู้จักเพื่อทำงานให้สนุก

พระธรรมโกศาจารย์
(พุทธทาส อินฺทปญฺโญ)

สวนโมกขพลาราม
ต.เลม็ด อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี

ปีที่พิมพ์ ธันวาคม ๒๕๔๘

จัดพิมพ์โดย ธรรมทานมูลนิธิ สวนโมกขพลาราม

ผู้สนใจหนังสือเล่มนี้สามารถติดต่อได้ที่

ธรรมทานมูลนิธิ

๖๘/๑ หมู่ ๖ ต.เลม็ด อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี ๘๔๑๑๐

โทร. ๐-๗๗๔๓-๑๕๙๖, ๐-๗๗๔๓-๑๖๖๑ ถึง ๒

โทรสาร ๐-๗๗ ๔๓-๑๕๙๗

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา

๑/๔-๕ ถ.บรมราชชนนี ๑๑๙ ศาลาธรรมสพน์ ทวีวัฒนา กทม. ๑๐๑๗๐

โทร. ๐๒-๔๔๑๑๕๓๕, ๐๒-๔๔๑๑๕๘๘ www.thammasapa.com

“พอใจทุกหน้าที่ ...
ถูกต้องพอใจไปทุกอย่างทุกหน้าที่
มันจะเคารพตัวเองได้ จะชื่นใจตัวเอง
จะพอใจตัวเอง แล้วมันก็เป็นสุข
จนยกมือไหว้ตัวเองได้
ด้วยความพอใจตัวเอง
เคารพตัวเอง นับถือตัวเอง
นี่คือสวรรค์ที่นี่และเดี๋ยวนี้.”

สวรรค์ในหน้าที่การงาน

ธรรมบรรยายพิเศษ

๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๓๒

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

อาตมาขอแสดงความยินดีอนุโมทนาเป็นข้อแรก ในการมาของท่านทั้งหลายสู่สถานที่นี้ ในลักษณะอย่างนี้ คือ **แสวงหาความรู้ทางธรรมะ เพื่อพัฒนาชีวิตและการงานให้ก้าวหน้า หรือประสบความสำเร็จในอันดับที่สูงขึ้นไป.**

ชีวิตนี้เป็นสิ่งที่ต้องพัฒนา คือต้องยอมรับความมุ่งหมาย*ของธรรมชาติ*; แม้ว่าเราไม่ได้ตั้งใจจะเกิดมา, แต่ก็ได้มีการเกิดมาแล้ว และก็ปฏิเสธไม่ได้. ใครจะไปคิดฆ่าตัวตาย เพื่อไม่ต้องต่อสู้ไม่ต้องทำอะไร มันก็ไม่มีเหตุผล; เพราะว่า*ชีวิตเป็นสิ่งที่พัฒนาได้*, ถือโอกาสผสมโรงกับธรรมชาติว่า มันส่งมาให้พัฒนา มันสร้างมาให้พัฒนา เราก็หาโอกาสพัฒนาให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป แล้วก็จะได้พบสิ่ง

ที่ดีสุดที่มนุษย์จะพบได้.

การสนทนากันหัวรุ่งและใต้ต้นไม้มีความหมาย

การที่เรามานั่งสนทนากันในเวลาเช่นนี้ เป็นสิ่งที่มีความหมาย ; มันเป็นการรู้จักโลก ที่ไม่เป็นที่รู้จักสำหรับคนนอนสาย. คนนอนสาย ไม่มีโอกาสที่จะรู้จักโลกที่มีบรรยากาศเช่นนี้ คือเวลานี้, เพราะว่าเขายังหลับอยู่. โอกาสเช้าตรู่เช่นนี้มันเป็นเรื่องที่น่าสนใจ คือเป็นเวลาที่จิตใจเหมาะสมที่จะรู้ หรือจะเลยไปถึงคำว่า*ตรัสรู้* เพราะว่าพระพุทธเจ้านี่ท่านตรัสรู้เวลาหัวรุ่งก่อนรุ่งอย่างนี้แหละ, และไม่เฉพาะแต่พระพุทธเจ้าในกรณีของศาสดาอื่น ผู้อื่น ก็เหมือนกันแหละ.

ฉะนั้นเราถือเอาโอกาสพิเศษนี่กันให้ได้. มันก็คล้ายๆ กับโลกอีกโลกหนึ่ง ถ้าใครไม่ตื่นแต่ดึกหรือแต่หัวรุ่งก็ไม่มีโอกาสสัมผัสกับโลกชนิดนี้, นี่เขาก็ขาดไปโลกหนึ่ง. แล้วเราก็ยังมานั่งพูดกัน*ใต้ต้นไม้* ใต้ต้นไม้ ซึ่งเป็นธรรมชาติ ให้บรรยากาศที่ดี. และต้นไม้นี่ก็แปลกที่ว่า พระพุทธเจ้าประสูติ*ใต้ต้นไม้*, ตรัสรู้*ใต้ต้นไม้*, สอน โดยทั่ว ๆ ไป ก็*ใต้ต้นไม้*, แล้วก็นิพพานก็*ใต้ต้นไม้*. มันก็มีความหมายสำหรับพุทธบริษัท คล้าย ๆ กับว่า เป็นมนุษย์ผู้ใกล้ชิดหรือผูกพันกับธรรมชาติมากที่สุด.

มีสวรรค์ในหน้าที่การงาน

หัวข้อที่จะกล่าวกะท่านทั้งหลายในวันนี้ มีว่า **"สวรรค์ในหน้าที่การงาน"**. บางคนจะไม่เชื่อ บางคนจะว่าบ้า ถ้าเราพูดว่า*สวรรค์มีอยู่ในหน้าที่การงาน.* ไม่เชื่อนั่นแหละถูก ; แต่ขอให้*คิดดู* และขอให้*ใคร่ครวญดู* ว่ามันจะเป็นไปได้อย่างไร. **เพราะหน้าที่การงานนี้ เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตมันเว้นไม่ได้, มันขาด ไม่ได้, มันต้องทำอยู่เป็นประจำ**. ถ้ามันเป็นสวรรค์เสียได้มันก็เป็นการดี มันจะได้หมดปัญหา.

สี่แง่มุมของการทำหน้าที่การงานให้เป็นสวรรค์

ทีนี้การที่จะทำหน้าที่การงานให้เป็นสวรรค์นี้ ก็มีอยู่หลายแง่มุม ; จะได้กล่าวไปตามที่เห็นว่าสมควร :-

(๑) **แง่แรกที่สุด** ก็คือว่า **มีความพอใจในการช่วยกันสร้างโลก หรือพัฒนาโลก ให้เป็นโลกที่มีค่าสูงสุด ทั้งตนเองและผู้อื่น.**

ทีนี้การทำงานนี้ มันเปลี่ยนแปลงมากจากยุคดึกดำบรรพ์; เดี๋ยวนี้การงาน การเศรษฐกิจ การอุตสาหกรรม มันรุ่งเรืองๆ หรือวิ่งวิ่งไปทีเดียว จนเกิดระบบการงานที่เรียกว่า **"นายจ้าง กับลูกจ้าง"**, ซึ่งมันไม่เคยมีในสมัยดึกดำบรรพ์. แม้จะเป็นสมัยคนป่าโน้นก็ตามเถอะ มันมีแต่ระบบเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย, **เพื่อนเกิด แก่ เจ็บตาย ช่วยกันทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ของกันและกัน.**

นี้โลกเปลี่ยนแปลงจนมีระบบอุตสาหกรรม มีระบบลูกจ้าง-นายจ้าง ; แต่ผลร้ายบางอย่างมันก็ตามมา คือ*ความเห็นแก่ตัว*ที่ยิ่งขึ้นทุกที. สมัยที่อยู่กันอย่างคนป่า หาความเห็นแก่ตัวได้ยากแหละ, เพราะมันไม่ต้องแข่งขันแย่งชิงอะไร ไม่ละโมบโลภลาภอะไร; ยิ่งเป็นป่าสมัยที่ว่าไปเก็บของกินมาจากป่า *เก็บเช้ากินค่ำ*อย่างนี้, เขาเรียกว่าเก็บข้าวสาลี ที่เกิดเองในป่า, มันก็ไม่มีปัญหาอะไร. แต่พอมาถึงระบบมีการกักตุน มีการสะสม มีการสร้างอำนาจในทางการเงิน ; มันก็เปลี่ยนไปหมด จนกระทั่งเกิดระบบผู้มีปัญญา ผู้มีอำนาจนี้มาผูกขาดการงาน, ระบบลูกจ้าง-นายจ้างก็มีขึ้น. แต่แล้วความเห็นแก่ตัวมันก็ไม่ได้หายไป มันทวียิ่งขึ้นเป็นเงาตามตัว; เพราะฉะนั้น *นายจ้างก็คิดจะหาการได้เปรียบจากลูกจ้าง, ลูกจ้างก็คิดที่จะหาการได้เปรียบจากนายจ้าง* ; การต่อสู้กันระหว่างนายจ้าง-ลูกจ้าง จึงเป็นของมีประจำเป็นธรรมดานี่.

โลกกำลังยุ่งยากด้วยการต่อสู้ ระหว่างนายทุนกับกรรมกร; ในความหมายของความเป็นลูกจ้าง-นายจ้าง แก่กันและกัน. อันนี้มันผิดประสงค์ ผิดความประสงค์ของธรรมชาติ หรือแม้แต่ของศาสนา, โดยเฉพาะอย่างยิ่งพุทธศาสนาที่ว่า สอนให้เราอยู่กันอย่างเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย.

เราก็แก้ปัญหาอันนี้ด้วยตัวเอง. แม้ว่าเราจะเป็นฝ่าย ที่ต้องเรียกว่า กรรมกรหรือลูกจ้าง เราก็มีความคิดนึกของเราพอที่จะเปลี่ยนแปลงเสียได้ : เราจะไม่ถือตัวเป็นลูกจ้าง ; แต่เราจะถือตัว

เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย กับเพื่อนมนุษย์ทุกคน, รวมทั้งนายจ้างของเรา.

เราก็ทำงานในความมุ่งหมายที่ว่าจะทำโลกนี้ให้งดงาม. เงินที่เขาให้ประจำเดือน เราจะไม่ถือว่าเป็นค่าจ้าง ; แต่เราจะถือเป็นค่าใช้สอย ไม่ใช่ค่าจ้าง, เป็นเพียงค่าใช้สอย ที่ให้มาเพื่อสามารถปฏิบัติหน้าที่ช่วยกันทำโลกนี้ให้งดงาม ให้ผาสุกให้ร่มรื่น. หรืออย่างที่เรากระทำอยู่ ; มันก็เข้ารูปแหละ : กิจกรรมโรงแรมนี้ก็เป็นที่ให้ความสะดวกสบายแก่ผู้มาพัก, ผสมโรงกันไปเสียเลย ให้โลกนี้มันงดงาม ให้สะดวกสบาย.

แม้ว่านายจ้างเขาจะไม่ยอมเห็นด้วยกับเรา หรืออาจจะไม่ยอมรับรู้*ความคิดอันนี้* ก็ไม่เป็นไร, *เรามีสิทธิเสรีภาพทางจิตใจ* โดยเฉพาะที่จะทำอย่างนั้น. ต่อเมื่อเราทำอย่างนั้น มันไม่เป็นที่เสียหายแก่นายจ้าง กลับจะเป็นผลดี เป็นผลดีแก่ทั้งสองฝ่าย ; เราก็กลายเป็นผู้ได้บุญ ประกอบกิจกรรมที่เป็นการกุศล ทำโลกนี้ให้มันงดงามมันผาสุก สุดที่เราจะทำได้ ; ก็ยิ่งทำงานสนุก ผลงานก็ยิ่งมาก ; นายจ้างก็ได้รับผลมากกว่า, ฉะนั้นเชื่อว่าแม้เขารู้เขาก็จะไม่ขัดข้องหรือกีดขวางอะไร.

ฉะนั้นขอให้สนใจ ว่าเราได้ทำงานอย่างมีเกียรติ คือการสร้างโลก ; **การงานคือการสร้างโลกให้มันงดงาม.** ทำกันอย่างเพื่อน ช่วยกันสร้างโลก เพราะเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตายแก่กันและกัน. อาตมาได้เสนอความคิดเห็นอันนี้ออกไปว่า *"โลกนี้*

"การงานคือการสร้างโลกให้มันงดงาม
ทำกันอย่างเพื่อน ช่วยกันสร้างโลก
เพราะเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย
แก่กันและกัน"

ไม่อาจจะแก้ปัญหาด้วยระบบนายทุนและกรรมกร เพราะมันเป็นที่ตั้งแห่งการเห็นแก่ตัวหรือเอาเปรียบ; เราควรอยู่กันอย่างเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ร่วมโลกกันทำงานสนุก ในการช่วยกันสร้างโลกให้งดงาม". อยากจะขอเรียกระบบนี้ว่า **"ระบบธัมมิกสังคมนิยม"**.

"สังคมนิยม" เขา*เข้าใจผิด* เห็นเป็นคอมมิวนิสต์ไปหมด. สังคมนิยมแบบคอมมิวนิสต์ มันก็สังคมนิยมแบบคอมมิวนิสต์ ; ไม่ใช่**แบบธัมมิกะ คือประกอบไปด้วยธรรม**. คอมมิวนิสต์เป็นผู้ที่มีเจตนาร้าย ในการช่วงชิงประโยชน์ ; คือ*น้อยใจ*นายทุนที่ผูกขาดไว้ฝ่ายเดียว. สังคมนิยมของคนอาฆาตมาดร้าย มันไม่ใช่ธัมมิกสังคมนิยม. สังคมนิยมของผู้ที่มองเห็นว่า *เราต้องอยู่ร่วมกัน* เราอยู่คนเดียวไม่ได้, ธรรมชาติสร้างให้มาอยู่ร่วมกันเป็นหมู่ๆ เป็นพวก ๆ ต้องเห็นแก่พวก ต้องทำงานเพื่อพวกมนุษย์ ไม่ใช่เพื่อตัวกู

คนเดียว ; แต่แล้วก็ต้องทำให้ถูกต้องตามหลักธรรมะ, เลยต้องใช้คำว่า*ธัมมิกสังคมนิยม;* ไม่ใช่คอมมิวนิสต์ มีแต่จะล้าง เลิกล้างคอมมิวนิสต์ ซึ่งเป็นสังคมนิยมของผู้อาฆาตมาดร้าย, เรียกว่า "ธัมมิกสังคมนิยม". พูดไปแล้วก็มีผู้แปลเป็นภาษาอังกฤษ เรียกว่า *Dhammic Socialism* ; สนใจก็ลองไปหาอ่านดู.

ที่เรามีอุดมคติช่วยกันพัฒนาโลก ในฐานะเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน ไม่อยู่ในสภาพลูกจ้าง-นายจ้าง แต่อยู่ในสภาพเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย, ต่างคนต่างทำงานสุดฝีไม้ลายมือ; โลกนี้มันก็งดงาม มนุษย์ก็อยู่กันเป็นผาสุก. นี่คือสวรรค์ในหน้าที่การงาน, ให้เกิดความพอใจ ความพอใจในหน้าที่การงาน ; มันถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ.

พระพุทธเจ้าตรัสว่า *"**สวรรค์** อยู่ที่การกระทำถูกต้องทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, **นรก**คือการทำผิดพลาดทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ; ทั้งหมดที่นี่และเดี๋ยวนี้ ไม่ใช่ต่อตายแล้ว"*.

สวรรค์บนฟ้า นรกใต้ดินนั่นน่ะ เขาสอนกันอยู่ก่อนพระพุทธเจ้า; สอนกันอยู่อย่างแน่นแฟ้นในอินเดีย. พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นท่านก็ไม่ค้าน ไม่ไปเสียเวลาคัดค้าน ; แต่ท่านบอกใหม่ว่ามันอยู่ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ หรืออยู่ที่ชีวิตจิตใจ. ถ้าเราทำถูกปฏิบัติถูก มันก็กลายเป็นสวรรค์ ; ถ้าปฏิบัติผิด มันก็กลายเป็นนรก. ขอให้ใช้ความถูกต้องในชีวิต พัฒนาชีวิต ให้มันถูกต้อง มันก็จะเป็น

สวรรค์ที่นี่และเดี๋ยวนี้. ไม่เชื่อก็ได้ แต่ขอให้เอาไป*คิดดู* มันจริงหรือไม่จริง ; ถ้าเห็นว่ามันเป็นไปได้ ก็ขอให้*ลองดู* ; แล้วมันก็จะพบความพอใจความชื่นใจในตัวเอง.

นี่เป็นข้อแรกที่ว่า **เรามีสวรรค์ในหน้าที่การงาน**. **นี่การงานเป็นการสร้างโลกให้งดงามด้วยกันทุกคน**, ทุกคนในโลก ; มันเป็นกุศลมหาศาล.

(๒) ทีนี้ก็**ข้อที่สอง** ; ข้อที่สอง**เราจะทำการงานให้เป็นการกีฬา**.

การกีฬา รู้จักกันดีว่ามันไปดูแล้วสนุกสนาน ตื่นเต้นจนเสียเงินเสียทองกันมากมาย ; ไปดูกีฬาที่แพงๆ เพราะคนชอบกีฬา, โดยสัญชาตญาณก็ชอบกีฬา, โดยถูกแวดล้อมให้โง่ เลยชอบกีฬามากเกินขนาด. แต่ว่า**เราสามารถจะทำให้การงานเป็นการกีฬา**. **ข้อนี้มีความลับ** ในข้อที่ว่า เราจะต้อง**ระดมกำลังสติสัมปชัญญะ ความคิดนึก สมาธิ ทั้งหมดทั้งสิ้นลงไปในหน้าที่การงาน ; ต้องตั้งใจทำจริง ๆ ถึงที่สุด**อย่างนั้น แล้วมันก็จะเกิดความรู้สึกต่อสู้กันระหว่างความสำเร็จ กับความไม่สำเร็จ. การงานกลายเป็นกีฬา เป็นการต่อสู้กันระหว่างความสำเร็จ หรือความไม่สำเร็จ. จิตนี้เป็นผู้เล่นกีฬา ; ทางหนึ่งตั้งใจทำดีที่สุด, อีกทางหนึ่งขี้เกียจเหลวไหล โลเล บกพร่อง. แต่ถ้าเราตั้งใจทำให้ดีที่สุด มีสติสัมปชัญญะให้มากที่สุด มันก็เกิดการต่อสู้กันระหว่างของสองสิ่งนี้. เราเป็นผู้เล่นกีฬา หรือจิตนี้เป็นผู้เล่นกีฬา ; มันจะมี

ลักษณะอย่างนี้ขึ้นมาต่อเมื่อผู้นั้น ตั้งใจจะทำหน้าที่ของตนให้ดีที่สุด ; แล้วมันจะเกิดมีสิ่งที่เรียกว่าอุปสรรค อุปสรรคขวาง, ทีนี้การต่อสู้มันก็จะต้องมีกันขึ้นมา. จัดให้เป็นกีฬา; ให้ฝ่ายสูงได้ชนะในที่สุด ให้ฝ่ายดีฝ่ายถูกต้องงดงามนั้น มันเป็นฝ่ายชนะให้จนได้. มันก็มีการต่อสู้อย่างกีฬา ; การงานก็สนุก ชวนทำอย่างยิ่ง ถ้ามีความตั้งใจอย่างนี้.

จะ**ทำอะไรก็ทำให้ดีที่สุดเสมอไป** ด้วยสติสัมปชัญญะที่จำเป็นที่จะต้องมี. *สติ สัมปชัญญะ ปัญญา สมาธิ* เหล่านี้ต้องจำเป็นต้องมี, ให้มีมากที่สุด ให้ดีที่สุด. แม้แต่จะ*เขียนหนังสือสักตัวหนึ่ง* ก็ต้องดีที่สุด. เราจะเขียนหนังสือกี่สิบตัว มากๆ เท่าไรก็ตาม ; เราจะทำงานอะไรสักนิดหนึ่ง แม้แต่จะเก็บขยะมูลฝอยสักชิ้นหนึ่ง ; ก็ทำดีที่สุด. ไม่ว่าทำอะไรที่จะเป็นสิ่งละเอียดเล็กน้อยเพียงไร**ก็ทำดีที่สุด**. มันจะเกิดความพอใจ พอใจขึ้นในการกระทำให้ดีที่สุด ; นี่มันจะสนุก เป็นการต่อสู้กันระหว่างความรู้สึกฝ่ายต่ำกับความรู้สึกฝ่ายสูง ; การงานก็เป็นการกีฬา ไม่น่าเบื่อหน่ายแต่สนุกๆ.

จิตหนึ่งมันคอยจ้องแต่ที่จะชนะ, จิตอันหนึ่งมันคอยแต่จะลากไปหาความเหลวไหล ความไม่สนุก ความเป็นไปตามอำนาจกิเลส หรืออะไรก็ตาม ; ดูเอาเองก็รู้ : มันมีการต่อสู้กันระหว่างความรู้สึกสองฝ่าย. การงานก็เป็นการกีฬา ; การกีฬาก็เป็นความสนุกเป็นสวรรค์ชนิดหนึ่งในการงาน ที่จะหาพบได้

ในการงาน ; การงานก็ไม่เป็นของที่น่าเบื่อ ไม่น่าเบื่อหน่าย.

(๓) ทีนี้**ข้อต่อไป (ข้อที่ ๓) : เราจะทำการงานชนิดที่มีความชนะ, ชนะ ชนะโดยส่วนเดียว** ชนะด้านเดียว ; ที่พวกลูกเด็ก ๆ เขาใช้ คำว่า *ลูกเดียว.* **เราจะทำการงานชนิดที่มีแต่ชัยชนะลูกเดียว ๆ**. ข้อนี้มันลึกซึ้ง; มันต้องรู้จักว่า จะชนะการงานหรืออะไรได้ลูกเดียวเสมอไปนั้น คืออย่างไร?

พูดสรุปความสั้น ๆ ทีก่อนก็ว่า เราจะ*ทำงานด้วยหัวใจที่เป็นเพชร ;* หัวใจที่เป็นเพชร. เอาความหมายตามธรรมดาที่เรียนรู้กันมา หรือรู้กันอยู่แล้วก็ได้ว่า เพชรน่ะถือว่าเป็นของแข็งที่สุด; แข็งที่สามารถจะตัดอะไรได้ทุกอย่าง เพราะความแข็งของมัน ; แต่อะไรจะมาตัดเพชรไม่ได้ เพราะว่าเพชรมันแข็งที่สุด แข็งกว่าสิ่งใด. ทำอย่างไรจะมีจิตใจชนิดนั้น? ก็ต้องเรียนรู้เรื่องนี้กันสักหน่อย. หัวใจเป็นเพชรนี้มันเป็นหัวใจของพระอรหันต์; ขอยืมขอยืมของพระอรหันต์มาใช้สักหน่อย, ไม่ใช่ขโมยหรอก, ขอยืม. **ความแข็งเป็นเพชรของจิตใจนั้น เรียก**เป็นบาลี**ว่า อตัมมยตา** อตัมมยตา อตัมมยตา, แม้จะแปลกหู รุงรัง ก็ขอร้องให้ช่วยฟังให้ดี ช่วยจำไว้ให้ได้ *มันจะเป็นที่พึ่งอันสูงสุด* **อตัมมยตา : ความที่จิตเป็นอิสระอะไร ๆ ปรุงแต่งไม่ได้ แข็งโก๊กเหมือนกับเพชรนี่เรียกว่าอตัมมยตา.** มีอตัมมยตาก็เป็นพระอรหันต์ เรียกว่า *อตัมมโย.* อตัมมยตาคือความมีจิตใจชนิดที่อะไรปรุงแต่งไม่ได้ ; ผู้ใดมีอตัมมยตา ผู้นั้นเป็นอตัมมโย คือเป็นพระอรหันต์. เรายัง

ไม่ได้ต้องการจะเป็นพระอรหันต์ แต่ยืมเครื่องมือของท่านมาใช้ตามขั้นตอน หรือชั้นเชิงของเรา ที่ยังไม่เป็นพระอรหันต์ แต่พยายามยืมเครื่องมือของพระอรหันต์มาใช้. มันเป็นคำที่อธิบายยากสำหรับชาวบ้านทั่ว ๆ ไป เพราะว่า *มีแต่จิตใจชนิดที่อะไรปรุงแต่งได้.*

เรามีแต่จิตใจชนิดที่อะไรปรุงแต่งได้ : *ความรู้สึกทางตา* ก็ปรุงแต่งให้จิตเป็นอย่างนั้นอย่างนี้, *ความรู้สึกทางหู* ปรุงแต่งไปอย่างนั้น, *ความรู้สึกทางจมูก* ปรุงแต่งไปอย่างโน้น, *ความรู้สึกทางลิ้น* ปรุงแต่งไปอย่างโน้น, *ความรู้สึกทางผิวหนัง* ปรุงแต่งไปอย่างโน้น,แม้แต่*ความรู้สึกทางจิตใจ* ความคิดนึกก็ปรุงแต่งไปอย่างหนึ่งๆ ; เราถูกการปรุงแต่งด้วยสิ่งเหล่านี้. โดยเฉพาะรสอร่อยหรือความ**เป็นบวก**ของมัน ปรุงแต่งให้เราหลงรัก หลงพอใจสุดชีวิตจิตใจ, และความ**เป็นลบ**ของมัน ก็ปรุงแต่งให้เราเป็นคนดุร้ายเป็นคนทำลาย เป็นคนโหดร้าย. ถูกปรุงแต่งไปในทางบวกก็ยินดีๆ ดีใจ, ถูกปรุงแต่งไปในทางลบก็เสียใจ ก็แค้นใจ ก็ดุร้าย ; นี่ มันมี*แต่ความเสียใจ, มีความดีใจอยู่เสมอ.*

นี่จิตธรรมดาของคนธรรมดาถูกปรุงแต่งอย่างนี้. ถ้าจิต*มีความรู้* เพียงพอ มันไม่อาจจะถูกปรุงแต่งได้ ; อะไรจะเข้ามายั่วยวนทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ ให้เอร็ดอร่อยเป็นของทิพย์ของสวรรค์ก็ปรุงแต่งไม่ได้, อย่าว่าแต่จะเป็นของมนุษย์เลย. นี่หัวใจอย่างนี้เรียกว่ามี*อตัมมยตา* หรือเรียกง่าย ๆ

"หัวใจของคนธรรมดามันไม่เป็นเพชร
อะไรมันดึงไปได้
เงินไม่กี่บาทก็ดึงไปได้
ขวดเหล้าก็ดึงไปได้
สนามม้าก็ดึงไปได้
สถานเริงรมย์ก็ดึงไปได้"

ว่าเป็น*เพชร*.

หัวใจของคนธรรมดามันไม่เป็นเพชร อะไรมันดึงไปได้; เงินไม่กี่บาทก็ดึงไปได้, ขวดเหล้าก็ดึงไปได้, สนามม้าก็ดึงไปได้, สถานเริงรมย์ก็ดึงไปได้, อะไรก็ดึงไปได้ ดึงไปได้ ; **มันก็เป็นบ้าไปกับสิ่งเหล่านั้น ไม่มีความคงที่ปกติเลย**. นี่มันดึงไปได้ ปรุงแต่งได้. ถ้ามันมีอตัมมยตา มันก็มีหัวใจเป็นเพชร จะดึงอะไร อะไรมาดึงไปไม่ได้.

เปรียบเทียบกันให้ง่าย พอจะจับเอาใจความได้ง่ายๆ อย่างที่พูดให้ฝรั่ง พวกฝรั่งเขาเข้าใจได้ง่าย ๆ ก็มักจะพูดว่า *"หญิงสาวคนหนึ่งมีหัวใจเป็นเพชร คือเป็นอตัมมยตา ต่อให้ชายเจ้าชู้ที่แสนจะฉลาดมาสักฝูงหนึ่ง ก็เกี้ยวเขาเอาไปไม่ได้"* ; ความที่มี

จิตใจเช่นนั้น มีความหมายของอตัมมยตา. หรือว่า *"ชายหนุ่มคนหนึ่งเขามีหัวใจเป็นเพชร ให้หญิงสาวสวยหรือนางฟ้าก็ได้ ลงมาสักฝูงหนึ่งก็เกี่ยวพาหัวมันไปไม่ได้"*; นั่นแหละคืออตัมมยตา, หรือหัวใจที่เป็นเพชร. มันคงอยู่ในความถูกต้อง ๆ ถูกต้อง; มันไม่เอียงไปทางโน้นทางนี้, มันไม่เอียงเป็นบวก มันไม่เอียงเป็นลบ, มันแข็งโก๊กเลย. นั่นแหละ! หัวใจชนิดนั้นแหละ จะให้ทำงานปกติแต่ต้นจนปลาย ; ไม่มีความโลเล, อุปสรรคใด ๆ เข้ามาขัดขวางไม่ได้ ; *มันทำงานชนิดที่เหมือนกับเพชร ที่สามารถจะตัดอุปสรรคทุกสิ่งทุกอย่างได้.*

ขอให้คิดดูเถอะ เวลาทำงานมันมีอะไรมาดึง; ความขี้เกียจก็อยากจะดึงให้ไปนอน, หรือบางทีความอยากละโมบโลภลาภมันดึงให้คอร์รัปชั่นในการงาน, อะไรหลายๆ อย่าง ที่มันจะมาดึงไปให้การงานนั้นเสียไป. แต่ถ้าเรามีหัวใจเป็นเพชร ไม่มีอะไรดึงได้; เลยทำงานสนุก ๆ สนุก ๆ อย่างที่ว่ามาแล้ว : ทำงานสร้างโลก, ทำงานเป็นการกุศล, ทำงานชนิดที่เป็นงานกีฬาไปเลยนั่นน่ะ. ทำได้ ๆ ตลอดไป เพราะว่ามีหัวใจเป็นเพชร ไม่มีวิตกกังวล ไม่มีหวาดระแวงอะไร ก็สบายที่สุด.

ตรงนี้อยากจะขอแนะสักนิดหนึ่งว่า **ความสุขสบาย ที่สุดนั้น ต้องไม่เป็นบวก ต้องไม่เป็นลบ** ; *บวกคืออร่อย, ลบคือไม่อร่อย.* พูดหยาบคายหน่อยนี่ ; หรือจะให้สุภาพก็ว่า **ไม่ดีใจ-ไม่เสียใจ**. ขอให้เปรียบเทียบดูเอาเอง เพราะรู้จักกันมาดีแล้วทุกคน

ว่า ดีใจ ๆ, **ดีใจ**จนเนื้อเต้นน่ะ มัน**ไม่ใช่ความสงบสุข** ; มันเป็นความปั่นป่วน มันเป็นความไม่สงบ. ถ้าเสียใจ ๆ, **เสียใจ**มันก็**ไม่ใช่ความสงบ** ; ปั่นป่วนไปอีกแบบหนึ่ง. ดีใจมาก ๆ ดีใจมากจนเนื้อเต้น ใจเต้น ; ดีใจมากก็นอนไม่หลับ, ดีใจมากก็กินข้าวไม่ลง เอาแต่ดีใจ. เสียใจ ๆ ก็เหมือนกันแหละ : ฝ่อเหี่ยวแห้งไปหมด; เสียใจก็นอนไม่หลับ, เสียใจก็กินข้าวไม่ลง, หนักเข้าก็ไปฆ่าตัวตาย. นี่เปรียบเทียบดูระหว่างดีใจกับเสียใจนี้, แม้มันจะต่างกันคนละสี เหมือนกับสีดำและสีขาว ; แต่**มันก็รบกวนจิตใจด้วยกันทั้งนั้นแหละ**.

เวลาที่ไม่รู้สึกดีใจ ไม่รู้สึกเสียใจนั้นน่ะ ; ละเอียดประณีตสุขุมที่สุด. ขอให้สังเกตดูให้ดี ; บางเวลามันมี ไม่ใช่ไม่มี. แต่คนเราธรรมดานี่แหละ, บางเวลามีหัวใจ มีจิตใจชนิดที่ไม่ดีใจและก็ไม่เสียใจ; **เวลานั้นจะว่าง จะสบาย จะเบา จะอิสระ** : นี่หัวใจพระอรหันต์ ; แต่แม้ว่าปุถุชนคนธรรมดานี่ก็พอมี. ขอให้สังเกตเห็นว่า ไม่บวก-ไม่ลบ, ไม่ดีใจ-ไม่เสียใจ นั่นแหละสบายที่สุด.

นั่นคือความคงที่อย่างนี้ ไม่บวก-ไม่ลบ ; นี่มันเป็นหัวใจเพชร หัวใจที่เป็นเพชร ไม่บวก-ไม่ลบ, ไม่ดีใจ-ไม่เสียใจ, ไม่หัวเราะไม่ร้องไห้, ไม่รู้สึกว่าแพ้-ไม่รู้สึกว่าชนะ, ไม่รู้สึกว่าได้เปรียบเสียเปรียบ;ไม่มีความรู้สึกที่เป็นคู่ ๆ คู่ ๆ กระทั่งจะไม่มีความรู้สึกว่าเป็นผู้หญิง-ผู้ชาย เป็นแต่มนุษย์ที่มีสติปัญญาอย่างนี้ก็ได้. ถ้าความรู้สึกเป็นคู่เหล่านั้นเข้ามาเมื่อใด มันก็มีความปั่นป่วนเมื่อนั้น.

นี่หัวใจเป็นเพชรน่ะ มันอยู่เหนือความเป็นของคู่ : เหนือได้เหนือเสีย, เหนือแพ้-เหนือชนะ, เหนือบุญ-เหนือบาป, เหนือสุขเหนือทุกข์, เหนือนรก-เหนือสวรรค์, เหนือความเป็นหญิง-ความเป็นชาย, ทุกคู่น่ะ ; เรียกว่าหัวใจเป็นเพชร -อตัมมยตา. หัวใจอิสระเข้มแข็งเป็นเพชรอย่างนี้, ทำงานสนุก เป็นสุขเมื่อกำลังทำงาน; การงานก็กลายเป็นสวรรค์ไปได้ เพราะการทำอย่างนี้.

(๔) เอ้า! ทีนี้อยากจะพูดอีกข้อหนึ่ง เป็น**ข้อสุดท้าย**ว่า **การทำงานเป็นการทำกุศลอย่างสูงสุด** เป็นบุญสูงสุด ; เพราะว่าเป็นการทำอย่างเดียวกับพระพุทธเจ้า คือบูชาหน้าที่ **บูชาหน้าที่**.

ช่วยฟังให้ดี *"บูชาหน้าที่อย่างพระพุทธเจ้า"*. พระพุทธเจ้าเป็นพระพุทธเจ้า เราถือว่าบุคคลสูงสุด สูงสุดแล้ว ; แต่เหนือขึ้นไปจากพระพุทธเจ้า **ยังมีสิ่งที่พระพุทธเจ้าท่านเคารพและบูชาสิ่งนั้นคือหน้าที่**. เรียกเป็นภาษาไทยว่า*หน้าที่*, ถ้าเรียกเป็นภาษาบาลี ก็เรียกว่า *ธมฺม ธรรมะ*, หรือจะเพี้ยนเป็นภาษาไทยก็ *พระธรรม ๆ ;* นี่คำเดียวกัน. พระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วใหม่ ๆ เป็นพระพุทธเจ้าแล้วเกิดสงสัยขึ้นมาว่า *ต่อนี้ไปจะบูชาเคารพใคร?* นี่เป็นพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว. ในที่สุดท่านตกลงพระทัยว่า *"โอ้! บูชาหน้าที่ ธรรมะ-หน้าที่, หน้าที่ -ธรรมะของพระพุทธเจ้า"*. ผู้ที่เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว มีหน้าที่อย่างไร ก็จะบูชาหน้าที่อันนั้น ; ท่านก็เลยเคารพหน้าที่ บูชาหน้าที่ ซื่อตรงต่อหน้าที่ **อุทิศหน้าที่ยิ่งกว่าใคร ๆ ในโลก**.

พระพุทธเจ้าบูชาหน้าที่ครบวงจร.

เล่าเรื่องของท่านสักนิดว่า ท่านบูชาหน้าที่อย่างไร แม้จะไม่ใช่เรื่องของเรา แต่เป็นเรื่องของพระพุทธเจ้า ; มันก็เป็นเรื่องที่เราจะทำตามอย่างท่านได้ และได้ผลดี. ท่านบูชาหน้าที่ ครบวงจร; **หัวรุ่ง**, ก่อนหัวรุ่งอย่างนี้ ท่านก็ใคร่ครวญๆ, เขาเรียกกันว่า *ส่องโลก -ดูไปทั่วโลก* : วันนี้สว่างแล้วจะไปช่วยใคร คือจะไปโปรดใคร เขาเรียกว่าไปช่วย. เพราะท่านเห็นอยู่ที่นั่นเป็นอย่างนั้น ที่นี่เป็นอย่างนี้ คนนั้นเป็นอย่างนั้น คนนั้นเป็นอย่างนี้; ท่านก็เป็นผู้สังเกตอยู่. ในที่สุดท่านตกลงพระทัยว่าวันนี้ สว่างแล้วนี้จะไปช่วยใคร, ท่านก็ไปที่นั่นแหละ; หาเรื่องไปที่นั่น ไปบิณฑบาตที่นั่น ผ่านไปตามที่ที่จะต้องผ่านไป.

บิณฑบาตสมัยโบราณนั้น มันไม่เหมือนอย่างเดี๋ยวนี้ ; คือมีการนิมนต์ขึ้นไปนั่งฉันบนเรือนเลย. หรือแม้จะไปฉันที่อื่นก็, เขาก็ขึ้นไปบนเรือน แล้วก็ใส่ให้ในบาตร, จัดให้ในบาตร. ท่านก็เลยมีโอกาสพูดจากับคนนั้น ซึ่งท่านตั้งใจจะไปโปรด ให้เขาเกิดความสนใจ พอใจอย่างยิ่งในการจะปฏิบัติข้อนั้น ด้วยพระปรีชาสามารถโวหารปฏิภาณอันฉลาดของท่าน.

ท่านทำให้เขาเกิดความสนใจๆ, สนใจยิ่งขึ้นๆ จนรู้แจ้งจนได้ปฏิบัติสิ่งนั้น **เรียกว่าโปรดสำเร็จ**. นี่หน้าที่ของท่าน.

โปรดคนมั่งมี, โปรดคนยากจน, โปรดนักบวชที่ตรงกันข้ามเป็นข้าศึกก็มี. นี่ท่านตัดสินพระทัยตั้งแต่ก่อนรุ่ง, แล้วก็ไป; บางที

จะเที่ยงสายกันที่นั่นก็ได้. พักผ่อนตอนเที่ยงที่ริมป่าริมบ้านริมเมือง อะไรสักนิดหน่อยก็กลับ ; พบใครตามทางโปรดหมด, พบใครตามถนนหนทาง ก็ต้องหาเรื่องให้เขาสนใจฟัง แล้วก็พูดโปรดไปหมด; กว่าจะกลับมาถึงวัดก็เป็นตอนบ่ายนี่, ก็โปรดคนที่ไปหาถึงวัด.

คนที่ไปหาถึงวัดมักจะไปตอนบ่ายตอนเย็น ; ท่านก็**รับแขกเทศนาสั่งสอนทั้งบ่ายทั้งเย็น**. พอค่ำลง, **หัวค่ำก็สอนภิกษุสามเณรที่อยู่ประจำ** จนหัวค่ำผ่านไป ; พอถึง **ตอนดึกเที่ยงคืน**, ท่านใช้คำว่า**โปรดเทวดา,** *แก้ปัญหาของเทวดา.* เทวดาที่อยู่บนสวรรค์ก็ลงมาเวลาเที่ยงคืน. เทวดาในโลกนี้ เช่นพระราชามหากษัตริย์ ซึ่งเป็นสมมติเทวดาก็นิยมไปเวลาเที่ยงคืน; มีข้อความเขียนไว้ชัดเจน ยกพลไปเหมือนกันแหละ ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ถือคบเพลิงยกพลไป. เพราะว่าพระราชานั้นมีศัตรูมาก ไปไหนก็ต้องมีทหารแวดล้อม; ไปหาพระพุทธเจ้ากลางค่ำกลางคืนก็ยกพลถือคบเพลิง. เที่ยงคืนแก้ปัญหาเทวดา แม้จะมีปัญหาอย่างไร ; **เลยเที่ยงคืน**ไปก็เลิก **พักผ่อนหน่อย**นิดเดียว. พักผ่อนระหว่างเลยเที่ยงคืน กว่าจะถึงก่อนหัวรุ่งอีก ; พอถึง**หัวรุ่งก็ส่องโลก** ว่าวันนี้จะไปโปรดใคร. นี่ทำงานครบวงจรอย่างนี้; **พวกเราทำงานครบวงจรอย่างนี้หรือเปล่า?**

ถ้าเราเคารพหน้าที่เหมือนพระพุทธเจ้า เราก็จะหาโอกาสทำงานให้ครบวงจรอย่างนี้ได้เหมือนกัน. ทีนี้ท่านเคารพในหน้าที่

ของท่าน ท่านก็ต้องเดินทางเหมือนกันแหละ : จากเมืองนี้ไปสู่เมืองโน้นตามที่เห็นสมควร ; แล้วมันไม่มีรถยนต์ คิดดูมันไม่มีรถยนต์สมัยพุทธกาล ; ไม่มีอะไรหลายๆ อย่าง ที่สมัยนี้มี. และนักบวชที่แท้จริง ไม่นั่งยานพาหนะที่เทียมด้วยสัตว์มีชีวิต เช่นม้า เช่นวัวเป็นต้น, ไม่นั่ง ; ท่านก็ต้องเดิน ท่านก็ต้องเดิน, ไม่มีรถยนต์.

เท่าที่สังเกตในพระบาลีไม่พบตรงไหนที่แสดงว่าท่านใช้รองเท้าหรือใช้ร่มนะ. อาตมารู้สึกอย่างนี้ ; ท่านก็ต้องเดินไปกลางแดด เดินไปในที่อันขรุขระ เดินไปเป็นโยชน์ๆ จากเมืองนี้สู่เมืองนั้น เพราะท่านเคารพหน้าที่ของท่าน ; เป็นอย่างนี้ประจำ. ถ้าอยู่ที่ไหนก็ทำครบวงจร ถ้าเดินก็ต้องเดินไป **พบใครก็ให้ความรู้อันประเสริฐที่จะดับทุกข์ได้ทั้งนั้น** ; กลางทางเดินอยู่ก็ได้ ที่ไหนก็ได้ ริมป่าก็ได้ แล้วแต่จะพบผู้ที่จะโปรดได้.

และวันสุดท้ายที่ท่านจะปรินิพพานนั้น ท่านยังเดินอยู่เป็นโยชน์ๆ นะ. ข้อความ(มีว่า)ยังเดินอยู่เป็นโยชน์ๆ ตอนกลางวัน, แล้วก็ไปถึงที่เมืองที่กำหนดไว้ว่าจะปรินิพพาน : ตอนหัวค่ำก็จะมีการนิพพาน ; ก็อุตส่าห์ยังมีคนนอกศาสนาคนหนึ่งมาขอเฝ้า, ขอโอกาสเฝ้าทูลถามปัญหาให้สั่งสอน. นี่ท่านจะปรินิพพานอยู่แล้วบอบช้ำอย่างนี้แล้ว ; พระสงฆ์ทั้งหลายก็ไล่ อย่ามา อย่ามากวนอย่ามายุ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าจะปรินิพพาน, เหมือนกับเราทั้งหลายทั่วไป, จะมากวนกันถึงขนาดนี้ ก็ไม่ยอม, ไล่ไป. แต่พระพุทธเจ้าท่านได้ยิน ท่านก็ว่าอย่าห้าม อย่าห้าม ให้เข้ามา

“ช่วยตัวเองถึงที่สุดแล้ว
ยังมีช่วยผู้อื่นถึงที่สุดอีก
นี่คือหน้าที่ หน้าที่”

ให้เขาเข้ามาๆ ; แล้วท่านก็สนทนาพูดจาสั่งสอนจนนักบวชนอกศาสนาคนนั้น รู้ธรรมะสูงสุดในพระพุทธศาสนาได้ ; ต่อมาไม่กี่นาทีไม่กี่มากน้อย ท่านก็ปรินิพพาน. กล่าวได้ไหมว่า *ทำงานจนตาย ทำงานจนนาทีสุดท้าย.* นี่คือการเคารพหน้าที่ของพระพุทธเจ้า.

หน้าที่ๆ ในบาลีเรียกว่า ***ธมฺม*** , ภาษาไทยเราเรียกว่าหน้าที่ **หน้าที่**, แต่เราแปลคำ *ธมฺม* ว่า **พระธรรม** ; เพราะฉะนั้น **พระธรรมก็คือหน้าที่; หน้าที่นี้เป็นสิ่งสูงสุดสำหรับสิ่งที่มีชีวิต.** สิ่งใดมีชีวิตแล้วไม่ทำหน้าที่ สิ่งนั้นต้องตาย *ต้องตาย*; หรือว่ารอดอยู่ได้ก็มีชีวิตอย่างเกือบตาย เจียนตาย ทุกข์ทรมาน เพราะไม่ทำหน้าที่. คนก็ต้องทำหน้าที่, สัตว์ก็ต้องทำหน้าที่, ต้นไม้ต้นไล่ก็ต้องทำหน้าที่ ; ทำหน้าที่แล้วมันรอด นี่หน้าที่เป็นสิ่งสูงสุดในลักษณะอย่างนี้; พระพุทธเจ้าท่านยังแถมเข้ามาอีกหน้าที่หนึ่ง คือช่วยผู้อื่น, **ช่วยตัวเองถึงที่สุดแล้ว ยังมีช่วยผู้อื่นถึงที่สุดอีก. นี่คือหน้าที่ หน้าที่.**

ฉะนั้นขอให้เราเคารพหน้าที่; การงานทั้งหลายเป็นหน้าที่เป็นธรรมะ. ธรรมะคือหน้าที่, หน้าที่คือธรรมะ ; ปฏิบัติหน้าที่คือปฏิบัติธรรมะ, ปฏิบัติธรรมะคือปฏิบัติหน้าที่. **จะปฏิบัติหน้าที่ต่ำอย่างไรก็เป็นธรรมะอยู่นั่นแหละ** ; ชาวนาทำนาทำสวน, พ่อค้าค้าขาย, ข้าราชการทำราชการ, กรรมกรทำกรรมกร, แม้แต่ขอทาน คนขอทานก็ทำหน้าที่. การทำหน้าที่ขอทานก็เป็นธรรมะๆ, ธรรมะของเขา; เมื่อเขาทำหน้าที่ขอทานถูกต้อง ไม่เท่าไรเขาก็พ้นจากความเป็นคนขอทาน เพราะหน้าที่มันช่วย. ขอร้องให้ทุกท่านทำหน้าที่ให้ดีที่สุด ; หน้าที่หาเลี้ยงชีวิต อาชีพการงานที่ออฟฟิศที่ไหน ก็ทำหน้าที่นั้นให้ดีที่สุด, อย่างที่ว่ามาแล้วข้างต้น.

ทีนี้หน้าที่บริหาร บริหารชีวิตอยู่ที่บ้านเรานี่ ; ตื่นขึ้นมาต้องล้างหน้า, ต้องถูฟัน, ต้องอาบน้ำ, ต้องถ่ายอุจจาระปัสสาวะ, ต้องรับประทานอาหาร, หรือจะต้องล้างถ้วย ล้างจาน, กวาดบ้านถูเรือน. ทุกหน้าที่ทำให้ดีที่สุด ชื่นใจพอใจในหน้าที่เหล่านั้นเพราะว่ามันเป็นธรรมะ.

ล้างหน้าถูฟันด้วยความพอใจและความเป็นสุข, นั่งอยู่ในห้องน้ำบนโถส้วมถ่ายอุจจาระปัสสาวะด้วยสติสัมปชัญญะถูกต้องพอใจ ถูกต้องพอใจ. มีความสุขแม้นั่งถ่ายอุจจาระปัสสาวะ, แม้จะล้างหน้าถูฟัน, แม้จะอาบน้ำ; อย่างนี้ คนโง่ทำไม่ได้หรอก เพราะคนโง่ไม่รู้จักทำ. คนโง่ไม่รู้ว่าหน้าที่คือธรรมะ ; เขาไม่สนใจทำใจเขาเลื่อนลอย ; เขาอาบน้ำ รับประทานอาหาร ถ่ายอุจจาระ

ปัสสาวะ อยู่ด้วยอารมณ์เสียตลอดเวลา ; ไม่มีโอกาสที่จะชื่นใจตัวเอง ในทุกอิริยาบถที่บริหารร่างกาย. ฉะนั้นขอให้เราตั้งใจทำให้ดี, บริหารร่างกาย หน้าที่ บริหารร่างกายประจำวัน ให้ถูกต้อง.

แล้วในที่สุดก็มาถึง**หน้าที่ช่วย** คือสมาคม; **หน้าที่สังคม** สมาคมกับเพื่อนบ้าน. บุคคลที่สองออกไปจากเราก็เรียกว่าสังคมๆ ทั้งนั้น; เช่นช่วยบิดามารดา, ช่วยบุตรภรรยา, ช่วยเพื่อนฝูง, ช่วยครูบาอาจารย์, ช่วยคนอยู่เหนือเรา ผู้บังคับบัญชาเรา, ผู้อยู่ใต้เรา คือลูกจ้างของเรา คนอยู่ใต้บังคับบัญชาเราอีกทีหนึ่งก็ต้องช่วย ; เป็นสังคมหมด. ตามบาลีเรียกว่า ***หกทิศ*** หกทิศแหละ; *ข้างหน้าบิดามารดา, ข้างหลังบุตรภรรยา, ข้างซ้ายเพื่อน, ข้างขวาอาจารย์, ข้างบนผู้อยู่เหนือเรา, ข้างล่างผู้อยู่ใต้เรา.* หกทิศทาง ; ปฏิบัติต่อเขาให้ดีที่สุด. นี่หน้าที่ทางสังคม; แล้วก็จะเต็มไปด้วยความรู้สึกเป็นสุข พอใจๆ ; พอใจทุกหน้าที่. หน้าที่เลี้ยงชีวิต หน้าที่บริหารชีวิต หน้าที่สังคม ; ถูกต้องพอใจไปทุกอย่าง ทุกหน้าที่ ; มันจะเคารพตัวเองได้ มันจะชื่นใจตัวเอง มันจะพอใจตัวเอง แล้วมันก็เป็นสุข จนยกมือไหว้ตัวเองได้ ด้วยความพอใจตัวเอง เคารพตัวเอง นับถือตัวเอง.

นี่คือสวรรค์ที่นี่และเดี๋ยวนี้, พอใจตัวเองไปเสียทุกกระเบียดนิ้ว; ทุกวินาทีมีแต่ความถูกต้อง; เพราะว่าเราเป็นผู้เคารพหน้าที่, เคารพหน้าที่เป็นสิ่งสูงสุดกว่าสิ่งใด เหมือนที่พระพุทธเจ้าท่านเคารพ. นี่ข้อที่สี่ *เคารพหน้าที่.*

การงานเป็นหน้าที่ ; แล้วทำด้วยความเคารพหน้าที่ในฐานะเป็นสิ่งสูงสุด. นี่เรียกว่าเราเอาอย่างพระพุทธเจ้า.

[สรุป.]

ข้อที่ ๑ เราจะทำการงานให้เป็นการช่วยกันสร้างโลก.

ข้อที่ ๒ เราจะทำให้การงานเป็นการกีฬาที่น่าพอใจ.

ข้อที่ ๓ เราจะทำการงานด้วยหัวใจที่เป็นเพชร, เป็นเพชรอะไรดึงไปจากการงานไม่ได้.

ข้อสุดท้าย เราจะทำการงานเป็นการตามรอยพระพุทธองค์ เคารพหน้าที่ บูชาหน้าที่.

แล้วมันก็จะมีสวรรค์อยู่ในหน้าที่การงาน อันจะนำไปสู่จุดสุดท้ายคือ*พระนิพพาน* ได้, ด้วยการเคารพหน้าที่ บูชาหน้าที่ไม่บกพร่องในหน้าที่.

เวลานี้ขอให้มีสวรรค์ในหน้าที่การงาน ทำงานเป็นสุข ทำงานสนุก ; ทำงานเป็นสุขตลอดเวลาที่ทำงาน. หรือกำลังทำงานอาบเหงื่อต่างน้ำอยู่กลางทุ่งนาก็ตามใจเถอะ, จิตใจเป็นสุขสงบเย็นเป็นสวรรค์ ; เพราะว่ามันเป็นสิ่งสูงสุด ไปทำสิ่งสูงสุดโดยสี่ความหมายอย่างนี้.

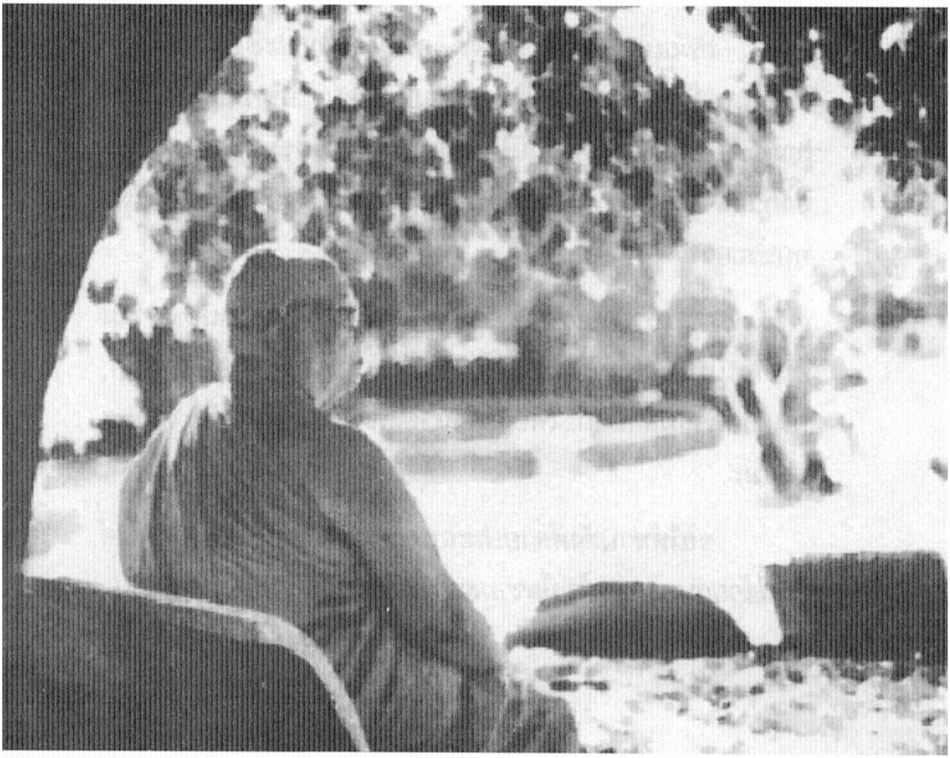
นี่ขอให้ท่านทั้งหลายรู้จักคำว่าธรรมะๆ, **ธรรมะมันเป็นอย่างนี้ คือหน้าที่การงาน. ทำให้เป็นการสร้างโลก, ทำให้เป็นการกีฬา, ทำให้สำเร็จด้วยหัวใจที่เป็นเพชร, ทำอย่างเดินตาม**

รอยพระพุทธเจ้า "เคารพหน้าที่" ; แล้วก็จะมีสวรรค์ในหน้าที่การงาน ได้สมตามความปรารถนา.

หลักเกณฑ์อันนี้ใช้ได้ตลอดชีวิต ทุกระดับแห่งชีวิต ; เป็นเด็ก, เป็นหนุ่มสาว, เป็นพ่อบ้านแม่เรือน, เป็นคนแก่คนเฒ่า, สามารถใช้หลักเกณฑ์อันนี้ได้ตลอดไป. **นี่มีธรรมะเป็นคู่ชีวิตยิ่งกว่าสิ่งใด ๆ สวรรค์ก็จะมีอยู่ในหน้าที่การงาน** ดังกล่าวแล้วทุกประการ.

การบรรยายนี้ก็สมควรแก่เวลาแล้ว อาตมาขอแสดงความยินดีอนุโมทนาอีกครั้งหนึ่ง ในการที่ท่านทั้งหลายอุตส่าห์มา, ทนด้วยความลำบาก, เพื่อแสวงหาสิ่งที่ควรแสวงหา คือ ธรรมะ **ธรรมะ.**

ขอให้ท่านทั้งหลายประสบความสำเร็จในความประสงค์อันนี้ด้วยกันทุกคนแล้ว มีความสุขสวัสดีอยู่ทุกทิพาราตรีกาลเทอญ.

“ถ้ารู้ธรรมะถูกต้อง
จะรู้จักชีวิตได้ถูกต้องว่า
คืออะไร
มาจากอะไร
เพื่อประโยชน์อะไร
โดยวิธีใด”

ธรรมะที่ควรรู้จัก เพื่อทำงานให้สนุก

๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๓

ท่านสาธุชน ผู้สนใจในธรรม ทั้งหลาย,

อาตมารู้สึกยินดีอนุโมทนา ในการมาของท่านทั้งหลาย, มาสู่สถานที่นี้ในลักษณะอย่างนี้; คือ**แสวงหาความรู้ทางธรรมะเพื่อประกอบกิจกรรมในหน้าที่การงานหรือชีวิต ให้มีความก้าวหน้า**.

เรามาพูดกันตอนหัวรุ่งก็มีความหมายบางอย่างสำหรับอาตมา คือว่าเป็น เวลาที่ค่อนข้างจะมีเรี่ยวแรง; และอีกอย่างหนึ่งโดยธรรมชาติในเวลาหัวรุ่งอย่างนี้ ก็เป็นเวลาที่น้ำชาในถ้วยของท่านทั้งหลายก็ลดลงมาก น้ำชาไม่ค่อยจะล้นถ้วย คือพร้อมที่จะฟัง พร้อมที่จะคิด, นี่มันก็เป็นธรรมชาติ.

พอที่จะกล่าวได้ว่า ทำไมพระพุทธเจ้าจึงตรัสรู้เวลาหัวรุ่ง ; คือพูดได้ว่ามันเป็นเวลาที่พร้อมมากกว่าเวลาอื่นนั่นเอง ; เป็นจุดตั้งต้นของวันใหม่ ระบบประสาทหรืออะไรต่างๆ ก็ยังใหม่พร้อมที่จะรับฟัง ; ดังนั้นจึงเห็นว่าเวลาหัวรุ่งนี้ เป็นเวลาที่ควรจะรู้จักใช้ให้เป็นประโยชน์.

หัวข้อเรื่องที่จะบรรยายในวันนี้ก็มีว่า "**ทำงานให้สนุกเป็นสุขตลอดเวลาที่ทำงาน**", ซึ่งเขาจะยกให้เป็นหนึ่งคำพูดประจำสำหรับอาตมาไปแล้ว ; แต่ว่าวันนี้เราก็จะใช้ คำว่า ธรรมะที่ควรรู้จัก **"ธรรมะที่ควรรู้จักเพื่อทำงานให้สนุก"** ให้มันเป็นสุขได้ตลอดเวลาที่ทำงาน. มันจะเป็นอย่างนั้นได้ก็เพราะว่ามีธรรมะอะไรบางอย่างมาช่วยให้ทำได้; ฉะนั้นขอให้สนใจฟังว่าธรรมะนั้นมันคืออะไรๆ.

"ทำงานให้สนุกเป็นสุขเมื่อเวลาทำงาน" นี้ คนจิตทรามมันก็คิดไปในทำนองสาระพาเฮโลสรวลเสเฮฮา, บางคนก็ว่าไปเป็นโสเภณี ไปเป็นเกย์เป็นอะไรไปอย่างนั้นสิมันจึงจะทำงานสนุก ; นั้นมันเป็นความคิดของคนจิตทราม, ทรามเอามากๆ; อย่าไปสนใจดีกว่า.

ทำงานให้สนุก ในที่นี้หมายถึงสนุก***ด้วย****ธรรมะ, ธรรมะ* ***เป็นเหตุให้สนุก****; เราก็สนุกอย่างที่ว่า****มี****ธรรมะนั่นเอง.* ใจความส่วนใหญ่มันก็อยู่ตรงที่ว่า**ธรรมะนั้นคืออะไร? เอามาใช้เพื่อ**

ทำงานให้สนุกได้อย่างไร? หรือบางทีก็ยิ่งไปกว่านั้นก็คือว่า มันเป็นความสนุกอยู่ในตัวธรรมะแล้ว เราไม่ต้องทำอะไรมาก; เพียงแต่เอาตัวธรรมะมาใช้ให้ได้ก็เพียงพอ.

ธรรมะคืออะไร โดยหลักพื้นฐาน

เอาละ, เรามาเสียเวลาวินิจฉัยคำพูดเพียงคำเดียวว่า ธรรมะๆ กันบ้างพอสมควร. คำว่า *"ธรรมะ **ธรรมะ**"* นี้ ยังถูก *เข้าใจผิด* อยู่มาก, และได้รับการต้อนรับอย่างไม่เป็นธรรม, แล้วก็ได้รับความอกตัญญูอยู่มากทีเดียว; คือให้ผลมากกว่าที่คนพากันให้ความสนใจหรือเคารพนับถือ. มองดูกันอย่างนี้ก็เพื่อจะเข้าใจได้ง่ายๆ นั่นเอง. คำว่า *"ธรรมะ"* ถ้าแปลเป็นไทยก็คือคำว่า *"หน้าที่"*. เป็นบาลีก็ว่า *"ธมฺม"*; เป็นไทยก็ว่า *"หน้าที่"* เป็นบาลีก็ว่า *"ธมฺม"*. ที่จริงธรรมะน่ะ มันมีหลายความหมาย ; ถ้าพูดให้ถูกต้องก็คือ **ทุกอย่างเป็นธรรมะหมด,** มีความหมายจนเป็นทุกความหมาย; แต่เราจะเอามาเพียงเฉพาะความหมายที่สำคัญที่สุด คือความหมายที่แปลว่าหน้าที่ **หน้าที่.**

ธรรมะคือ*ตัวธรรมชาติทั้งหลายทั้งปวง* ไม่ยกเว้นอะไร นั้นก็เรียกว่าธรรมะ, ทีนี้*กฎเกณฑ์ที่มีอยู่ในตัวธรรมชาติ* เหล่านั้นก็เรียกว่าธรรมะ, ทีนี้*หน้าที่ที่สิ่งที่มีชีวิตจะต้องกระทำให้ถูกต้อง* ตามกฎเกณฑ์เหล่านั้น นั่นก็เรียกว่าธรรมะเหมือนกัน, แล้ว*ผลที่จะได้รับจากการทำหน้าที่* นั้น จะดี-ชั่ว ผิด-ถูก สุข-ทุกข์อะไรก็ตาม ก็

เรียกว่าธรรมะอยู่นั่นแหละ. ดังนั้นมันจึงเป็นความหมายที่กว้างขวางรวบไว้หมดทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่ยกเว้นอะไร; จนกล่าวได้ว่า ถ้าใครจะตั้งคำถามขึ้นมาว่าอย่างไรก็ตาม, เราสามารถจะตอบด้วยคำตอบเพียงคำเดียวกันว่า "ธรรมะ **ธรรมะ**" ทุกคำถามเลย. ไม่เชื่อก็ลองไปคิดดู ไปใคร่ครวญดู ไปตั้งคำถามดู. มันจะผิดหรือจะถูก จะได้ผลหรือไม่ได้ผล อุปสรรคอย่างไร มันเนื่องอยู่ด้วยสิ่งที่เรียกว่า "ธรรมะ ธรรมะ" ทั้งนั้น.

นี่เป็นคำประหลาด แต่มันก็เป็นความหมายถึง ทุกสิ่งๆ ไปหมด; แต่ก็มีสิ่งที่สำคัญที่สุด ที่ควรจะสนใจที่สุด ควรจะเคารพบูชาที่สุด ก็คือความหมายที่สาม : ความหมายที่แปลว่า "หน้าที่ **หน้าที่**".

ความหมายที่หนึ่ง **ตัวธรรมชาติ**,
ความหมายที่สอง **ตัวกฎของธรรมชาติ**,
ความหมายที่สาม **หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ**,
ความหมายที่สี่ **ผลที่ได้รับจากการปฏิบัติหน้าที่**.

มันมีความหมายรวบหมดอย่างนี้ และมี**ความสำคัญที่สุดอยู่ที่ความหมายที่สาม**.

มนุษย์จะรู้จักสิ่งนี้โดย*สัญชาตญาณ* ก็ได้ คือ ไม่ได้ศึกษาอะไรก็ยังรู้ได้ : ตาม*ธรรมชาติมันบังคับให้ต้องรู้จักและทำหน้าที่* ; มิฉะนั้นมันตายถ้ามันไม่ทำหน้าที่. ถึงจะเป็นคนป่าสมัย

โบรมโบราณดึกดำบรรพ์ เขาก็รู้จักสิ่งนี้; แล้วมนุษย์คนแรกที่รู้จักถึงขนาดๆ รู้จักถึงขนาด เขาจึงเรียกมันว่า "ธรรมะ ธรรมะ" ซึ่งแปลว่า "หน้าที่ หน้าที่"; ไม่ได้แปลว่าคำสอนของพระพุทธเจ้าหรือของพระศาสดาอะไรอย่างที่เราเข้าใจกันเดี๋ยวนี้.

ในโรงเรียนมักจะสอนเด็กว่า "ธรรมะคือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า". คำพูดนี้มันผิดเหลือประมาณ ; คนในอินเดียนั้นจะเป็นคำสอนของศาสดาไหน ลัทธิไหน คำสอนนั้นเรียกว่า *ธรรมะ* เหมือนกันหมดเลย : ธรรมะของพระสมณะโคดม คือของพระพุทธเจ้าองค์นี้, ธรรมะของนิคัณฐนาฏบุตร คู่แข่งขัน, สัญชัยเวลัฏฐบุตร, อีกมากมาย ซึ่งล้วนแต่เป็นคู่แข่งขัน. คำสอนคำแนะของพวกนั้นก็เรียกว่า *ธรรมะ* เหมือนกันหมด; เพราะว่าเขาสอนเรื่อง **หน้าที่** เหมือนกันหมด.

คนสมัยที่ยังแรกแต่เดิม, ขึ้นมาจนมีคำพูดคำจา เป็นศัพท์เป็นแสงขึ้นมา จึงรู้จักใช้คำว่าธรรมะๆ หมายถึงหน้าที่ๆ. เขาไม่เพียงแต่มองเห็นหรือได้ยินได้ฟังจากผู้อื่น, ไม่ใช่เรียนในโรงเรียน, นั้นไม่มี ; แต่เขารู้สึกด้วยจิตใจลึกซึ้งของเขาว่า "โอ้! อันนี้ๆ ไม่ทำก็คือตาย, มีสิ่งๆ หนึ่งซึ่งถ้าไม่ทำก็คือความตาย", แล้วก็เลยพูดคำนี้ขึ้นมาว่าธรรมะอย่างที่เป็นภาษาอินเดียโบราณ.

ถ้าเป็นภาษาอินเดียแขนงอื่นก็ใช้คำออกเสียงอย่างอื่น ; แต่มีความหมายอย่างเดียวกัน คือธรรมะๆ. ตามตัวหนังสือ หรือ

คำพูดคำนี้ ใจความสำคัญมันก็มี ความหมายว่า *ยกขึ้นไว้ ยกขึ้นไว้ ชูขึ้นไว้ รักษาเอาไว้ ยกขึ้นไว้;* เพราะคำว่า *ธะระ, ธะระ* ซึ่งเป็นรากของศัพท์นั้นแปลว่าทรง ทรงไว้ เข้าไปอยู่ข้างล่างแล้วก็ทรงไว้, นั่นคือความหมายของคำว่า ธรรมะ. แม้ว่าจะมาเป็นภาษาไทยแปลว่าหน้าที่ หน้าที่ ก็มีความหมายอย่างเดียวกันแหละ.

หน้าที่นั้นมันคือสิ่งที่จะทรงผู้มีหน้าที่เอาไว้, ทรงไว้ๆ. ทรงใครไว้? ทรงผู้ที่มี : มีธรรมะก็ทรงผู้มีธรรมะ, มีหน้าที่ก็ทรงผู้มีหน้าที่ ; ทรงผู้มีหน้าที่ไว้ไม่ให้พลัดตกลงไปสู่ความวินาศ. แม้จะเป็นเรื่องเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง มันก็ทรงไว้ซึ่งชีวิตในแง่ของการเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง; แต่ความหมายมันมากกว่านั้น : ทรงไว้ในด้านจิตใจที่สูงขึ้นไป, **ทรงไว้ไม่ให้จิตใจพลัดตกต่ำลงไปสู่กองทุกข์ ; หมายความว่าทรงชีวิตทั้งหมดไว้นั่นเอง.**

สิ่งที่จะทรงชีวิตทั้งหมดไว้นั่นแหละเรียกว่า ธรรมะๆ ; ก็ต้องแปลว่า *สิ่งซึ่งทรงไว้ซึ่งผู้มี*, นี่(คง)ฟังไม่ถูก? สิ่งใดทรงไว้ซึ่งผู้มี, สิ่งนั้นเรียกว่า ธรรมะ. มีอะไร? ก็มีธรรมะนั่นแหละ : *ผู้ใดมีธรรมะ ธรรมะก็ทรงผู้นั้นไว้, ผู้ใดมีหน้าที่ หน้าที่ก็ทรงผู้นั้นไว้* ; จึงแปลว่าสิ่งซึ่งทรงไว้, สิ่งซึ่งทรงไว้ซึ่งผู้มี จะมีธรรมะหรือมีหน้าที่. ถ้าเรารอดตาย รอดทุกข์ รอดอะไรได้ ก็เพราะเหตุที่ว่าธรรมะนี่มันทรงไว้ๆ. มันจึงจำเป็นแก่ชีวิต ถ้าไม่มีสิ่งที่ทรงไว้มันก็ตาย คือพลัดลงไปสู่ความวินาศความสลาย.

"ถ้ารู้ธรรมะถูกต้อง
จะรู้จักชีวิตได้ถูกต้องว่า
คืออะไร
มาจากอะไร
เพื่อประโยชน์อะไร
โดยวิธีใด"

สิ่งใดที่ทรงไว้ไม่ให้พลัดลงไปสู่ความวินาศเช่นนั้น, สิ่งนั้นก็คือ *ธมฺม* ในภาษาบาลี; เรียกเป็นภาษาไทยก็ว่า*หน้าที่*, เรียกเป็นภาษาบาลีก็ว่า *ธมฺม* ***ธมฺม.***

นี้คำแปลตามตัวหนังสือหรือคำพูด ; แต่ถ้าเอาตามความหมายหรือคุณค่าที่ยิ่งขึ้นไป มันก็ต้องพูดได้ว่า**เป็นสิ่งที่จำเป็นแก่ชีวิต** ขาดไม่ได้, หรือจะพูดว่า**สิ่งที่ต้องเป็นคู่กันกับชีวิต**ก็ได้เหมือนกัน. แต่ถ้าเห็นลึกซึ้งมากไปกว่านั้นอีก ก็มันจะเห็นได้ว่าเ**ป็นตัวชีวิตเสียเอง** ; **ตัวธรรมะหรือตัวหน้าที่ มันเป็นตัวชีวิตเสียเอง** ; **ถ้าขาดสิ่งนี้มันก็คือไม่มีชีวิต.** แล้วแต่จะถือเอาความหมายสักเท่าไร ลึกสักเท่าไร ว่าเป็นคู่ชีวิต หรือว่าเป็นตัวชีวิตเสียเองก็ได้, แล้วแต่จะพอใจ. แต่ต้องรู้ความจริงหรือความ

สำคัญสักอย่างหนึ่งไว้ ก็คือว่า**มันแยกกันไม่ได้** : *ธรรมะกับสิ่งที่เรียกว่าชีวิตนั้นมันแยกกันไม่ได้*, ถ้าแยกกันมันก็คือความตาย.

เอาแหละเรารู้จักธรรมะฯ ไว้ในลักษณะเช่นนี้เป็นรากฐาน, เป็นรากฐานก่อน ; แล้วก็จะช่วยได้มาก จะเข้าใจได้ต่อไป ว่าธรรมะจำเป็นอย่างไร? คนที่ไม่รู้จักธรรมะนั้น มันจะทำอะไรๆ ไปอย่างหลับหูหลับตาเท่าไร : โดยที่ไม่ต้องรู้ว่าคืออะไร จากอะไร เพื่ออะไร โดยวิธีใด มันไม่รู้ทั้งนั้น. **ถ้ามันรู้ธรรมะถูกต้องมันจะรู้จักชีวิตโดยถูกต้องว่าคืออะไร มาจากอะไร เพื่อประโยชน์อะไร และโดยวิธีใด** อย่างนี้เป็นต้น ; ทั้งหมดนั้นมันรวมอยู่ที่คำว่าธรรมะฯ เพียงคำเดียว.

ธรรมะเป็นเครื่องแสดงความเป็นมนุษย์เป็นต้น

เอาละเดี๋ยวนี้เราจะรู้จักธรรมะให้สูงขึ้นไปในความหมายที่ว่า ***ธรรมะเป็นเครื่องแสดงความเป็นมนุษย์*** เป็นเครื่องแสดงความเป็นมนุษย์, ไม่ใช่ว่าเพื่อจำเป็นว่าไม่ตายหรือหาเลี้ยงปากเลี้ยงท้องได้ ; มันสูงขึ้นไปกว่านั้น ว่าเพื่อความเป็นมนุษย์ เพื่อแสดงความเป็นมนุษย์ที่น่าพอใจ. *ความเป็นมนุษย์จะมากหรือจะน้อยมันก็อยู่ที่มีธรรมะจะมากหรือน้อย* ; เราจะมีความเป็นมนุษย์มากหรือน้อย ก็มันอยู่ที่ความมีธรรมะมากหรือน้อยนั่นแหละ. ทีนี้ถ้าว่าจะดูเขยิบไปอีกนิดก็จะเห็นว่า **มันเป็นเครื่องแสดงความสามารถของมนุษย์**, หรือความสามารถของมนุษย์นั่นแหละ คือ

ตัวธรรมะ ; เป็นสิ่งที่พิสูจน์ความเป็นมนุษย์ของแต่ละคนๆ. มีความสามารถในความเป็นมนุษย์มากเท่าไร มันก็อยู่ที่ว่ามีธรรมะมากหรือน้อยเท่านั้น.

ทีนี้ก็ในทางศาสนาโดยเฉพาะในทางพุทธศาสนา เราก็ยังมองลึก, ลึกไปกว่านั้นอีกว่า **ธรรมะๆ นี้เป็นเครื่องชำระความเป็นมนุษย์ของเราให้สะอาด**. ท่านทั้งหลายก็พอจะเข้าใจ; เครื่องชำระความสะอาด เช่นสบู่ เป็นต้น ก็เอามาใช้เพื่อชำระสิ่งสกปรก ชะล้างออกไปจากตัว, เป็นเครื่องชำระความสะอาดในฝ่ายวัตถุหรือฝ่ายร่างกาย. แต่เท่านั้นมันไม่พอ มันยังมีเหลือในส่วนจิตใจ; เราก็ต้องมีสิ่งที่จะชำระชะล้างในส่วนจิตใจให้สะอาด ให้มีความเป็นมนุษย์ที่ถูกต้องและสมบูรณ์.

อะไรเป็นความสกปรก? นี่ขอให้ช่วยกันคิดหน่อย.

ความสกปรกโสมมเหม็นคาวอะไรก็ตาม **ที่สุดของมนุษย์นั้นคือความเห็นแก่ตัว** ความเห็นแก่ตัว. ข้อนี้ มันมีแง่ที่ทำให้คนโง่เขาเถียงได้ว่า ถ้าไม่เห็นแก่ตัวแล้วจะทำไปทำไม จะทำอะไรกันไปทำไม; มันต้องมีความเห็นแก่ตัวมันจึงจะทำ. นั้นมันถูกเหมือนกัน ; แต่ว่ามัน**ต้องทำให้ถูกต้อง**. เดี๋ยวนี้มันทำไม่ถูกต้อง มันทำอย่างเห็นแก่ตัว; มันก็ทำเพื่อกอบโกยเอาข้างตัวโดยไม่ต้องดูใคร ไม่ต้องดูหน้าใคร, และ ไม่ต้องดูตัวธรรมะคือความถูกต้องเสียด้วย. มันไม่เห็นแก่หน้าใคร, ไม่เห็นแก่ผู้อื่นด้วย, มันไม่เห็นแก่ความ

ถูกต้องของธรรมะด้วย ; นี่คือผู้เห็นแก่ตัว.

โทษต่าง ๆ ของความเห็นแก่ตัว

มันเป็นสิ่งทำลายล้าง ; **โลกกำลังจะวินาศเพราะความเห็นแก่ตัว.** อย่าเห็นว่าเป็นเรื่องนอกเรื่อง หรือไปพูดปรัชญาอะไรมากมายไปเสียแล้ว. ขอให้มองเห็นชัดว่า โลกของเรานี้แหละ กำลังจะวินาศเพราะความเห็นแก่ตัว ; กำลังใกล้ความวินาศเพราะความเห็นแก่ตัว. **ถ้าไม่มีอะไรมาชำระ ชะล้างความเห็นแก่ตัวนี้ทันเวลา โลกนี้ต้องวินาศโดยไม่ต้องสงสัย.** ไม่ใช่สาปแช่ง ; เป็นแต่เพียงบอกความจริงว่ามันเป็นอย่างนั้น.

เดี๋ยวนี้โลกมันกำลังเจริญๆ, เจริญจนไม่รู้ว่า จะเจริญไปอย่างไร. ถูกแล้วมันก็เจริญเพราะความเห็นแก่ตัว ; แต่มันไม่ควบคุมความเห็นแก่ตัวไว้ให้ถูกต้อง, ความเห็นแก่ตัวมันก็ผิดๆ ผิดๆ จนไม่รู้จะผิดกันอย่างไร ; มันเป็นไปเพื่อการเอาเปรียบ เพื่อการขูดรีด เพื่อการทำนาบนหัวคนอื่น; *ทำนาบนหลังผู้อื่นดูจะน้อยไปเสียแล้ว เดี๋ยวนี้มันจะทำนาบนหัวคนอื่น.* ผู้มีอำนาจวาสนาบารมีทางเศรษฐกิจทางอำนาจใดๆ ก็ตาม มันจะทำนาบนหัว คนอื่นเสียแล้ว ; มันก็แสวงหาสิ่งนั้นกันเต็มที่มีความเจริญทางวัตถุ. ถ้าเป็นความเจริญทางจิตใจก็ไม่เป็นไร ; เดี๋ยวนี้ เป็นความเจริญทางวัตถุ.

ความเจริญทางวัตถุนั้นมัน**ส่งเสริม**ความเห็นแก่ตัว เพราะ

ว่ามัน**มีมูลมาจาก***ความเห็นแก่ตัวโดยสัญชาตญาณ*; ความเห็นแก่ตัวนั้นมันก็แสดงบทบาทมากขึ้นไป ทำไปเพื่อความเห็นแก่ตัว. **ความเจริญทางวัตถุคนละอย่างกับความเจริญทางจิตใจ**. มีคุณธรรมคือมีความสูงด้านจิตใจ มันก็ไปอีกอย่างเลย, คนละอย่างเลยกับความเจริญทางวัตถุหรือทางเนื้อทางหนังทางความสุขสนุกสนานเอร็ดอร่อยทางเนื้อทางหนัง. นี่เราเรียกว่าความเจริญทางวัตถุ.

พวกวัตถุนิยมก็เห็นสิ่งนี้เป็นสิ่งสูงสุด, พวกจิตนิยมก็เห็นเรื่องจิตใจเป็นสิ่งสูงสุด ; แต่*พระพุทธศาสนาถือว่า ความถูกต้องระหว่างสิ่งทั้งสองเป็นสิ่งสูงสุด*, คือถูกต้องทั้ง*ฝ่ายวัตถุและทั้งทางฝ่ายจิต* นั่นแหละ*เป็นสิ่งสูงสุดที่จะเป็นที่พึ่งแก่มนุษย์*. เดี๋ยวนี้มนุษย์มันบ้าหลัง หลงแต่เรื่องทางวัตถุๆ, เห็นแต่ทางวัตถุเป็นสิ่งประเสริฐสูงสุด.

ท่านทั้งหลายดูเอาเองก็แล้วกันว่า โลกเรากำลังหลงใหลมัวเมาในเรื่องทางวัตถุเท่าไร ; โดยเฉพาะ*วัยรุ่น* ของเรา ทั้งหญิงทั้งชายกำลังบ้าหลงในทางวัตถุกันสักเท่าไร, ศีลธรรมหายไปสักเท่าไร, ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความสงบเย็นของบ้านเมืองนี่มันหายไปสักเท่าไร, ความเกะกะวุ่นวาย รกรุงรัง เต็มไปด้วยสิ่งไม่น่าดู ไม่น่าปรารถนานี่มันเพิ่มมากขึ้นสักเท่าไร ; *ความเห็นแก่ตัวนี่* มันมีไปทั่วทุกหัวระแหง. ความขัดข้องเลวร้าย, สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้น; มันมาจาก*ความเห็นแก่ตัว* ทั้งนั้น. แม้ที่สุดแต่

ถนนหนทางรกรุงรังไม่สะดวกๆ โดยทุกประการเหล่านี้ มันก็มาจาก *ความเห็นแก่ตัว.*

เดี๋ยวนี้มัน*เห็นแก่ตัว* จนไม่ผ่อนผันสั้นยาวอะไรกัน ; มันได้ทะเลาะวิวาทกัน มันได้ชนกัน มันได้ตีกัน มันสร้างมลภาวะทั้งโลก, นี่ มาจาก*ความเห็นแก่ตัว.* พูดกันเปล่าๆ ถึงว่านิเวศวิทยานี่ ; ถ้ามันไม่กำจัด*ความเห็นแก่ตัว*ลงได้แล้ว มันทำไม่ได้หรอก. **นิเวศวิทยานั้นมันเป็นความฝัน เท่านั้นแหละ; มันสำเร็จอยู่ที่กำจัดความเห็นแก่ตัวลงไปได้**, เมื่อนั้นแหละมันจะมีความน่ารัก น่าพอใจ น่าดู หรือ งดงามเข้ามาแทนที่. เดี๋ยวนี้มันมีแต่*ความเห็นแก่ตัว ; ความเห็นแก่ตัว* นี้สกปรกเท่าไร ขอให้ลองคิดดู.

เมื่อเห็นแก่ตัวแล้วมันไม่อยากจะทำงาน แม้ช่วยตัวมันเอง ; มันเป็นความโง่ที่สกปรกถึงขนาดนั้น. เมื่อเห็นแก่ตัวแล้วมันไม่อยากจะทำงาน มันอยากจะนอน มันอยากจะหาความสบาย, แต่มันก็อยากจะได้ประโยชน์ ; มันโง่และตลบตะแลงถึงขนาดนี้, ความเห็นแก่ตัว. **คนไหนเห็นแก่ตัวคนนั้นไม่อยากทำงาน อยากนอน อยากเอาเปรียบ แล้วก็อยากจะได้ผลของงานด้วยเหมือนกัน** ; นี่เรียกว่ามันสกปรก.

ความเห็นแก่ตัวนี้ไม่สามัคคี ความสามัคคีในหมู่คณะของเรานี่มีไม่ได้ เพราะมันมีคนเห็นแก่ตัว. **เห็นแก่ตัวไม่สามัคคีกับใคร** ; จะเรียกร้องให้ช่วยกันเพื่อหมู่คณะ เพื่อประเทศชาติ, แต่

นี่มันเป็นไปไม่ได้ เพราะมันเห็นแก่ตัว.

ยิ่งไปกว่านั้นอีก ความเห็นแก่ตัว **ผู้เห็นแก่ตัวนั้นมันจะอิจฉาริษยา มันจะทำลายผู้ที่จะเจริญงอกงาม จะก้าวหน้าไปกว่าตัวมันเอง**; มันจะริษยา, นี่ธรรมดามันก็ริษยาโดยไม่ต้องมีประโยชน์เกี่ยวข้องกัน มันก็ริษยา, *เป็นลักษณะของผู้เห็นแก่ตัว.* พอริษยาแล้วมันก็มีอาชญากรรมที่มาจากการริษยามากมายเต็มไปหมด; อาชญากรก็เกิดขึ้นมาเพราะมีความริษยา.

นับตั้งต้นมาตั้งแต่ว่าขี้เกียจ, ไม่ร่วมมือ, ไม่สามัคคี, แล้วก็อิจฉาริษยา.

นี่ความเห็นแก่ตัวมันเป็นอย่างนี้ มันพูดกันไม่รู้เรื่อง, มันพูดกันไม่รู้เรื่อง; แล้วผู้มั่งมีก็เห็นแก่ตัวไปตามแบบของตัว, ผู้ยากจนก็เห็นแก่ตัวไปตามแบบของตัว, ลัทธินายทุนก็จอมเห็นแก่ตัว, ลัทธิกรรมกรก็จอมเห็นแก่ตัวไปอีกแบบหนึ่ง. ต่างฝ่ายต่างเห็นแก่ตัวมันก็พูดกันไม่รู้เรื่อง; ฉะนั้น คนมี คนมั่งมีกับคนยากจนพูดกันไม่รู้เรื่อง, นายทุนกับกรรมกรพูดกันไม่รู้เรื่อง. มันต้องเลิกๆ, เลิกความเป็นอย่างนั้นเสียซิ: เลิกความเป็นคู่ตรงกันข้ามอย่างนั้นเสียแล้วมาเป็นเพื่อนกันมาเป็นเพื่อนกัน. *ถ้าเป็นเพื่อนกันก็ลบล้างที่ว่ามั่งมี หรือยากจนหรืออะไรออกไปหมด; มันเหลือแต่เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย คือเป็นเพื่อนทุกข์ยากด้วยกัน* เป็นเพื่อนยากแก่กันและกัน. แล้วมันจะเอาเปรียบกันอย่างไร, ถ้าว่าคนมั่ง

มีกับคนยากจนเป็นเพื่อนยากแก่กันและกัน. ถ้าว่านายทุนกับชนกรรมาชีพเป็นเพื่อนยากแก่กันและกัน, ในโลกนี้ไม่มีปัญหาหรอก. เดี๋ยวนี้มันเป็นคู่ริษยาอาฆาตแก่กันและกัน, คิดดูสิ; โลกนี้มันก็ต้องเป็นอย่างนี้.

ความเจริญทางวัตถุส่งเสริมการเห็นแก่ตัว.

ทีนี้อยากจะให้ดูในแง่ที่ว่าความเจริญทางวัตถุ. *ความเจริญทางวัตถุนี่ มันเป็นเครื่องส่งเสริมความเห็นแก่ตัว* เพราะว่ามันมีมูลรากมาจากความเห็นแก่ตัว. ความเจริญทางวัตถุนี่ มันสูงๆ ขึ้นไปจนถึงกับว่าเป็นอุตสาหกรรม. ท่านทั้งหลายคงจะเข้าใจได้ดีอยู่แล้วว่าอุตสาหกรรม หมายความว่าทำอย่างไร : ทำอย่างมากมายมหาศาลท่วมโลก มันจึงต้องใช้เครื่องจักร มันจะทำด้วยมือด้วยเท้าอยู่ไม่ได้; ต้องใช้เครื่องจักรทำอย่างมหาศาลเป็นอุตสาหกรรม.

แต่มันเป็นไปทางวัตถุทั้งนั้น เป็นทางวัตถุทั้งนั้น; ในทางฝ่ายจิตใจมันไม่มี, มันไม่มีอุตสาหกรรม ; จะสร้างสรรค์เรื่องทางจิตใจมันไม่มีอุตสาหกรรม. มันมีแต่เรื่องทางวัตถุ ใช้วัตถุผลิตๆ ผลิตๆ ออกมาท่วมโลกก็ได้โดยอุตสาหกรรม. ทุกอย่างที่ผลิตออกมาเป็นเรื่องวัตถุ เป็นเรื่องส่งเสริมความเจริญทางวัตถุ ส่งเสริมความเอร็ดอร่อยสนุกสนานทางวัตถุ มอมเมาในทางวัตถุ; แล้วจะไปกันทางไหน ลองคิดดู.

เจริญทางวัตถุเท่าไรก็จะยิ่งส่งเสริมความเห็นแก่ตัวเท่านั้นแหละ. เป็นนิกส์เป็นแน็กบ้าๆ บอๆ ระวังให้ดีเถอะ, ระวังให้ดีเถอะ ; *ถ้าควบคุมไม่ได้นั่นแหละคือความวินาศ.* ถ้าควบคุมได้ก็ค่อยยังชั่ว, ถ้าควบคุมไม่ได้นั่นแหละคือความวินาศ. เพราะว่าอุตสาหกรรมมันส่งเสริมความเห็นแก่ตัว, มันเป็นเรื่องส่งเสริมความเจริญทางวัตถุ ; ฉะนั้นเตรียมพร้อมไว้ดีกว่า. มียาแก้โรคนี้ คือ**มียาที่จะป้องกันความวินาศนี้คือธรรมะ** ; ธรรมะเท่านั้นที่จะป้องกันโรคร้ายอันนี้ได้, ทางอื่นไม่มี.

ศึกษาธรรมะไว้ให้เพียงพอ เพื่อจะต่อสู้โลกซึ่งเจริญด้วยอุตสาหกรรมยิ่งขึ้นไปทุกที. ยิ่งเจริญทางวัตถุมากยิ่งขึ้นไปเท่าไรยิ่งต้องหาเครื่องต่อสู้ป้องกันไว้ให้มากเพียงนั้น, เพียงนั้นก็คือธรรมะ ; จึงพูดตัดบทสั้นๆ ว่ามีธรรมะไว้ให้มากพอ สำหรับจะแก้ปัญหาเลวร้ายที่จะตามมาจาก การเจริญทางวัตถุๆ เจริญทางวัตถุซึ่งส่งเสริมกิเลส ส่งเสริมความเห็นแก่ตัว. แข่งขันกอบโกยอิจฉาริษยา เหล่านี้มันมาจากความเจริญในทางวัตถุเท่านั้น; ฉะนั้นขอให้เรามองดูให้ดีๆ ; จะต้องมีอะไรที่จะเป็นเครื่องป้องกันเหตุร้ายหรือสิ่งเลวร้ายเหล่านี้ได้ทันเวลา.

ทีนี้ปัญหามันมีมาก มากจนเรามองไม่เห็นหรือไม่รู้จักปัญหาของเรา ว่าเรากำลังเป็นอย่างไร ; *แม้ที่สุดแต่ตัวเรา เราก็ไม่รู้จัก.* ช่วยฟังให้ดีๆ ว่าตัวเรานี้มันคืออะไร? ถ้าตัวเรามันเป็นธรรมะมันเป็นอย่างไร? ถ้าตัวเรามันเป็นกิเลส แล้วมันจะเป็น

อย่างไร?

ท่านทั้งหลายกำลัง**มีกิเลส**เป็นตัวเอง, หรือว่า**มีธรรมะ**เป็นตัวเอง? ซึ่งมันต่างกันมาก, มันต่างยิ่งกว่าฟ้าและดิน. ฟ้าและดินยังไม่ต่างกันเท่าไหร่ ; กิเลสกับธรรมะมันต่างกันมากกว่านั้น. เรากำลังมีกิเลสเป็นตัวเรา หรือว่าเรากำลังมีธรรมะเป็นตัวเรา. *ถ้าเรามีความเห็นแก่ตัวเป็นตัวเรา เราก็มีกิเลสเป็นตัวเรา* โดยไม่ต้องสงสัย. *ตัวเราของกิเลสกับตัวเราของธรรมะนั้นนะ* ; มันพูดได้อีกทางหนึ่งว่า *มันเป็นตัวเราของสติปัญญาหรือว่าเป็นตัวเราของความโง่เขลา.* ความโง่เขลาของเราเองเป็นตัวเรา หรือว่าสติปัญญาของเราเป็นตัวเรา ; นี่ดูให้ดีเถอะมันต่าง มันต่างกันยิ่งกว่าต่าง.

เดี๋ยวนี้เรามีความถูกต้อง**สมดุล**, สมดุลกันในข้อนี้หรือไม่; คือเราบูชากิเลสหรือบูชาธรรมะ, เรามีความถูกต้องในสิ่งทั้งสองนี้หรือไม่. เรามันบูชากิเลส**มากเกินไป** บูชาธรรมะ**น้อยเกินไป**; ความ**สมดุล**ในเรื่องนี้มันก็มีไม่ได้ มันก็มีไม่ได้. เราบูชาบวกมากเกินไป จนไม่รู้ว่าตัวเราเป็นอย่างไร. แต่**ในเรื่องลบ**มันก็ทำอันตรายเรา คือทำให้เราเป็นทุกข์โดยตรง ; **เรื่องบวก**ทำให้เราโง่และเป็นทุกข์โดยอ้อม. ต่อเมื่อ*เราไม่หลงทั้งบวกไม่หลงทั้งลบ* นั่นแหละ*เราจึงจะมีความถูกต้อง มีความ**สมดุล** อยู่เหนืออิทธิพลของทั้งบวกและทั้งลบ.*

เดี๋ยวนี้เราบูชาบวก โดยเฉพาะความสุขทางเนื้อ

> “ เราบูชาสิทธิเสรีภาพ
> จนถึงกับว่า
> เราอยากจะเป็นทาสของอะไรก็ได้
> ...แต่แล้ว...เราเป็นทาสของกิเลสตัณหา".

ทางหนัง ทางกิเลสนี้ มันมากเกินไป กว่าที่จะบูชาความถูกต้องในทางธรรมะ. บูชาบวก บูชาผลของการกระทำในทางบวก จนลืมความถูกต้อง; ถ้าอย่างนี้แล้วความเห็นแก่ตัวมันก็ทวีขึ้นมา เป็นความกอบโกยจนไม่เห็นแก่หน้าใคร จนไม่เห็นแก่หน้าใคร ซึ่งมันสกปรกมาก. แต่เมื่อมันเป็นกันเสียทั้งโลก มันก็เลยไม่มีใครมองว่าเป็นของสกปรก. มันจะเลวเท่าไรก็ตามเถอะ, ถ้ามันเป็นกันทั้งโลก แล้วก็ไม่มีใครมองว่าเป็นของสกปรก. นี่เป็นสิ่งที่จะต้องช่วยกันระวังให้ดี.

เรามีสิทธิ, เราบูชาสิทธิเสรีภาพจนถึงกับว่า เราอยากจะเป็นทาสของอะไรก็ได้; มันน่าหัวหรือไม่น่าหัว *เราอยากจะเป็นทาสของอะไรก็ได้*. เราจะเป็นทาสของสติปัญญาก็ได้ เราจะเป็นทาสของกิเลสตัณหาก็ได้ ; เรามีสิทธิที่จะเลือกเอาว่าเราจะเป็นทาสของอะไร. แต่แล้วมันก็เล่นตลก : เราเป็นทาสของกิเลสตัณหา เรา

ก็ไม่อยากจะทำงาน, แต่เราอยากจะได้ความสุขไม่รู้จักจบจักสิ้น. **เราอยากจะได้ความสุขสนุกสนานไม่รู้จักจบจักสิ้น เท่ากับที่เราไม่อยากจะทำงาน** ; นั่นแหละคือ**เราเป็นทาสของกิเลสตัณหา**.

เราจะต้องนึกดูถึงความจริงข้อนี้ว่า มันกำลังครอบงำเราอยู่โดยไม่รู้สึกตัว : เราอยากจะได้ความสุขไม่มีขีดจำกัด, แต่เราอยากจะทำงานให้น้อยที่สุด หรือไม่ต้องทำก็ดี; อย่างนี้มันยุติธรรมหรือไม่, แล้วมันจริงหรือเปล่า?

ขอให้คิดดูใหม่ว่าการที่เราเอาเปรียบการงานนั้นน่ะ คือการเอาเปรียบอะไร? เราเอาเปรียบความยุติธรรมนั้นมันคือเอาเปรียบอะไร? มันจะเป็นการเชือดคอตัวเองหรือไม่? ขอให้ลองคิดดู. เราเสียอะไรไปในเมื่อเรามีความเห็นแก่ตัว? แล้วเราได้อะไรมา? คิดบัญชีดูหน่อย ว่าเรามีความเห็นแก่ตัวๆ มีความเห็นแก่ตัวอย่างนี้ เราได้อะไรมา? แล้วเราเสียอะไรไป? อะไรมันมากน้อยกว่ากันเท่าไร? ได้มามากน้อยเท่าไร? เสียไปมากน้อยเท่าไร? **เปรียบเทียบกันดูแล้วมันเทียบกันไม่ได้** ; **มันเสียหายมากเกินไป**. เราจะคิดว่าเราจะได้อย่างเดียว ได้อย่างเดียว ; อย่างนี้มันก็คงจะไม่มีทางที่จะเป็นไปได้. เพราะว่าการคิดอย่างนั้นคือมันเป็นการเสียมากกว่า เพราะมันเป็นการผิด.

ทำงานให้สนุกเป็นสุขกับทำหน้าที่ ป้องกันการเห็นแก่ตัวได้

ทีนี้เราจะจัดการกับมันอย่างไร? ปัญหามันอยู่ที่ว่าเราไม่สนุกในการทำหน้าที่ เราไม่เป็นสุขเมื่อกำลังทำหน้าที่; สิ่งเหล่านั้นมันก็ครอบงำจิตใจเราสิ. แต่ถ้าเรามีวิธีอย่างใดอย่างหนึ่งที่พอใจเป็นสุขในการทำหน้าที่, ความเห็นแก่ตัวก็ครอบงำไม่ได้. **เราไม่หาความสุขจากการเอาเปรียบ หรือความเกียจคร้าน หรือการที่เห็นแก่ตัว; เราหาความสุขจากการทำลายความเห็นแก่ตัว** ทำงานสนุกแล้วก็เป็นสุขตลอดเวลาที่ทำงาน.

บางคนก็คิดว่ามันเป็นไปไม่ได้ *มันเป็นไปไม่ได้*, ทำงานให้สนุกมันเป็นไปไม่ได้. ถูกแล้ว, ถ้าเห็นแก่ตัวมันทำไม่ได้ มันเป็นไปไม่ได้. ถ้าเห็นแก่ตัวทำงานสนุกไม่ได้ ; แต่ถ้าไม่เห็นแก่ตัวมันทำได้ มันทำได้, **คือมันพอใจในสิ่งที่มากไปกว่าประโยชน์ทางวัตถุ, มันไม่ได้ทำงานเพื่อปากเพื่อท้อง, มันทำงานเพื่อความเป็นมนุษย์ที่มันสูงขึ้นไป**. พอสักว่าได้ทำงานมันก็พอใจ พอใจว่ามันได้สิ่งที่ดีที่สุดกว่าเรื่องปากเรื่องท้อง. คนเห็นแก่ปากแก่ท้อง มันก็ทำงานอย่างเอาเปรียบ, อย่างเท่าที่จำเป็นบังคับ, เขาเรียกว่า *เช้าชามเย็นชาม*; แล้วมันจะหาความเจริญ มาได้จากไหน.

ผู้ที่ไม่เห็นแก่ตัว มันทำงานเพื่อความเป็นมนุษย์, ความเป็นมนุษย์ที่มันสูงขึ้นไป มันสูงขึ้นไป ; เรียกว่าเมื่อมี *สติปัญญาถูกต้องและเพียงพอ,* เรามีสติปัญญาที่เราสะสมอบรมไว้อย่างเพียงพอ. เมื่อเราไม่สามารถในงานใด เราอย่าคิดที่จะ**หนีงาน**หรือจะ**ลดงาน** ; แต่เราคิดที่จะ**เพิ่ม**ความสามารถ, **สร้าง**ความสามารถ เพิ่มความสามารถ. อย่าคิดที่ว่าจะลดงานให้น้อยลง, หลีกหนีงานมากไปหางานน้อย, หลีกหนีงานยากไปหางานง่าย ; อย่างนั้นน่ะมันผิดธรรมชาติ.

ถ้าเราไม่มีความสามารถเรา**จงเพิ่ม**ความสามารถ อย่าไปลดหน้าที่การงานให้มันน้อยลง หรือให้มันง่ายลง. ความสามารถจะมีเพราะเราเพิ่มมันเข้า เพราะเราขวนขวายเพิ่มมัน. ความสามารถ ทางร่างกายก็เพิ่ม, ความสามารถทางกำลังจิตใจก็เพิ่ม, ความสามารถทางสติปัญญาความรู้ก็เพิ่ม; อย่างนี้เรียกว่าเพิ่มความสามารถ **เพิ่มความสามารถ**. อย่าไปลดการงานให้มันน้อยลง หรือหนีงานยากไปหางานง่าย, อย่างนั้นมันไม่ถูก; นั่นแหละ คือความไม่สนุกๆ, ความไม่สนุกในการทำหน้าที่การงาน.

ถ้าเรามีความต่อสู้, มีการต่อสู้เพื่อจะเอาชนะให้จนได้, *ด้วยการเพิ่มความสามารถ* ความสามารถให้จนได้ ; *การงานนั้นก็จะเป็นความสนุก* เป็นความสนุก.

ให้ถือว่า "**การงานนี้มันเป็นการสอบไล่ความเป็นมนุษย์ของตนเอง**".

พอได้รับมอบหมายงาน ได้มีงานทำ ได้ทำการงาน, ก็ให้ถือว่า นี้เป็นบทสอบไล่ความเป็นมนุษย์ของเราเอง. เราจะต้องทำให้ได้ คือสอบไล่ได้ สอบไล่ความเป็นมนุษย์ในขั้นต้นๆ ให้ได้ ; แล้วก็สูงขึ้นไปตามลำดับ.

มิใช่ว่าความจำเป็นบังคับให้หาเลี้ยงปาก เลี้ยงท้องไปวัน ๆ หนึ่ง ; เราไม่ใช่สุนัขและแมวที่จะหากินเลี้ยงปากเลี้ยงท้องไปวันหนึ่ง ๆ, เช้าชามเย็นชาม. "เช้าชามเย็นชาม" เป็นเรื่องของสุนัขและแมวหาเลี้ยงปากเลี้ยงท้องไปวันหนึ่งๆ ; มันไม่ใช่เรื่องของมนุษย์ที่จะแสดงความสามารถของความเป็นมนุษย์ให้ถึงที่สุด. นี่เราจะต้องแก้ปัญหาข้อนี้กันในลักษณะอย่างนี้.

เราจะเพิ่มความสามารถของเรา แต่ไม่ใช่ไปลดการงานให้น้อยลง หรือลดความยาก หนีไปหางานง่ายอย่างนี้ ; มันก็จะกลายเป็นสุนัขและแมวหาเลี้ยงปากเลี้ยงท้องไปวันหนึ่งๆ เป็นเรื่องเช้าชามเย็นชาม.

เราจะต้องทำงานให้สนุกเหมือนกับเล่นกีฬา. ทุกหน้าที่การงาน เราจะจัดตัวเองให้เป็นผู้เล่นกีฬา. **เราชนะหน้าที่การงานได้**; ถ้าเราเล่นกีฬากับหน้าที่การงาน, แล้วเราก็ชนะกีฬาคือหน้าที่การงาน. เราเป็น**ผู้เล่น**กีฬาด้วยตนเอง, เราเป็น**ผู้ตัดสิน**กีฬานั้นด้วยตนเอง จะแพ้หรือจะชนะ, เราจะให้รางวัลหรือลงโทษนักกีฬานั้นด้วยตนเอง; ซึ่งคือได้แก่ตัวเอง. ถ้าอย่างนี้แล้ว

การงานมันจะสนุก ไม่ใช่หาเลี้ยงปากเลี้ยงท้องไปวันหนึ่งๆ; แต่ว่ามัน**เป็นนักกีฬาที่จะเอาชนะกีฬาแห่งชีวิต** ซึ่งธรรมชาติมันได้มอบหมายให้มาอย่างเต็มที่. ขอให้พิจารณาดูให้ดีๆ.

ถ้าจะมองกันให้ลึกไปกว่านั้นอีก เราก็จะถือว่า *เราทำการงานเพื่อเป็นการทำสงครามกับมาร ทำสงครามกับพญามาร.* พญามารคือสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาโดยประการทั้งปวง ; สิ่งใดไม่น่าปรารถนาเป็นอุปสรรคขัดขวางแล้ว สิ่งนั้นเรียกว่า *"มาร"*. ฉันจะทำงานด้วยการทำสงครามกับมาร จะฆ่ามาร จะทำลายล้างมารให้วินาศไป จนไม่มารอหน้าได้อีกต่อไป ; ถ้ามุ่งหมายทำอย่างนี้มันก็เป็นการทำงานสนุก แล้วจะเป็นสุขตลอดเวลาที่ทำงานเป็นแน่นอน. ไม่ใช่ทำงานอย่าง*ผู้เอาเปรียบ ผู้แพ้ ผู้คอยฉวยโอกาสด้วยกิเลส* อย่างนี้; มันไม่สำเร็จประโยชน์ในการที่จะเป็นมนุษย์ที่มีจิตใจมันสูง สูงจนสูงสุดน่ะ. เราจะเป็นนักรบ เป็นนักต่อสู้ตลอดเวลา; ถ้าว่าการงานมันเพิ่มเข้ามา การงานมันหนักกว่าเก่าการงาน มันเพิ่มขึ้นมา, เราไม่เคยคิดหลีกหนี เราเป็นนักรบ เราจะต่อสู้.

ท่านลองสังเกตดูให้ดีว่า พองานมันเพิ่มเข้ามา เราก็สั่นหัวแล้ว เราไม่อยากให้มันเพิ่ม อยากให้มันลดลงไป ; นี่เป็นความคิดผิดของผู้ที่ไม่เป็นนักต่อสู้. ถ้าเป็นนักรบ นักต่อสู้ นักกีฬาแล้วเราจะ*พอใจ : เอ้า* ให้งานมันเพิ่มเข้ามา ให้งานมันเพิ่มขึ้นมา. *งานเพิ่มนั่นแหละคือโชคมันเพิ่ม*; ช่วยฟังดูให้ดีหน่อย : ได้งานยากๆ

ด้วย แล้วเพิ่มความยากด้วย เพิ่มจำนวนปริมาณด้วย, งานมันเพิ่มแล้วก็ขอให้มองว่าโชคมันเพิ่ม โชคชะตามันเพิ่ม.

เดี๋ยวนี้คนเขาไม่คิดกันอย่างนั้นนี่; ถ้างานมันเพิ่มก็ต่อว่าโอ้ย! ให้งานเกินควร เกินกำลังบ้าง อะไรบ้าง ; ไม่มองเห็นว่าเป็นโชค. *ถ้างานมันเพิ่มเราต้องเห็นว่าโชคชะตามันเพิ่มที่ได้ทำงานมาก ที่ได้ทำงานยาก เป็นบุญเป็นกุศลแก่เรา ;* เราก็จะทำให้มันดีที่สุด เอาชนะกับมันให้ได้.

ถือคาถาว่า *"ถ้างานมันเพิ่ม เราจะถือว่าโชคดีมันเพิ่ม, ไม่ใช่โชคร้ายมันเพิ่ม".*

แต่ถ้าเป็นคนเห็นแก่ตัวแล้วทำไม่ได้หรอก, คนเห็นแก่ตัวทำไม่ได้; **มันจะทำได้แต่ผู้ที่ไม่เห็นแก่ตัว.**

เราจะไม่แบ่ง, แบ่งฝักแบ่งฝ่าย เป็นนายจ้าง-ลูกจ้าง; เราจะ*ถือว่าเป็นสหกรณ์กันก็แล้วกัน.* นายจ้างเขาให้งาน, เราไม่ถือว่าเป็นนายจ้าง; เราถือว่าเขาเป็นผู้*ให้โอกาส ให้โชค ให้เราได้แสดงบทบาท* ของความเป็นมนุษย์. นายจ้างเขาจะนึกเช่นไรช่างหัวนายจ้าง ; แต่เราจะเป็นเพื่อนเกิด เพื่อนแก่ เพื่อนเจ็บเพื่อนตาย เป็นเพื่อนช่วยกันสร้างโลกนี้ให้งดงาม. **เงินที่เขาให้มาไม่ใช่ค่าจ้าง ; เราไม่เป็นลูกจ้าง, เราเป็นผู้สนองงานเพื่อให้โลกนี้ มันมีสันติภาพ, ให้โลกนี้มันเต็มไปด้วยสิ่งน่ารักน่าพอใจ น่าปรารถนา ; เรามีสิทธิที่จะคิดในใจอย่างนี้.**

นายจ้างเขาจะคิดอย่างไรก็ช่างหัวนายจ้าง, ไม่รู้ไม่ชี้ ; เราจะทำงานชนิดที่ช่วยกันสร้างโลกนี้ให้มันงดงาม. ถ้าอย่างนี้ท่านก็เป็น*คนของพระเจ้า* เลยเป็น*คนของพระพุทธเจ้า;* โดยที่ไม่ใช่เป็นลูกจ้างของนายจ้าง ; ท่านกลายเป็นคนของพระเป็นเจ้า มาช่วยกันสร้างโลกนี้ให้งดงาม. *ทำสหกรณ์กัน.*

เรื่องสหกรณ์นี้เป็นสิ่งที่มีค่ามีเกียรติ ไม่ใช่รับจ้างนะ ; เป็นสหกรณ์ไม่ใช่รับจ้าง. ทุกอย่างเป็นสหกรณ์ทั้งนั้น ; ชีวิตเองเป็นสหกรณ์, ตัวชีวิตแท้ๆ เป็นสหกรณ์, มีหลายสิ่งหลายอย่างที่เป็นองค์ประกอบ ช่วยกันทำให้ถูกต้อง แล้วชีวิตนี้มันอยู่ได้. ในร่างกายนี้ คุณดูซี่ : แขน ขา มือ เท้า ก็ทำหน้าที่ของมัน, ตับ ไต ไส้ พุง ก็ทำหน้าที่ของมัน, เลือดเนื้อทำหน้าที่ของมัน, มันสมองทำหน้าที่ของมัน ; ทุกส่วนทุกๆ เซลล์ในร่างกายทำหน้าที่ของมัน, ร่วมกันเป็นสหกรณ์ แล้วชีวิตมันอยู่ได้.

โลกนี้ก็เหมือนกัน, ถ้าอยู่กันอย่างนี้แล้ว *จะมีแต่ความรักความสมัครสมานสามัคคี ไม่มีใครเห็นแก่ตัว;* โลกนี้ก็มันจะงดงามโดยไม่ต้องสงสัย, งานก็จะสนุก, ถ้าว่าทุกคนเป็นสมาชิกสหกรณ์สร้างโลกนี้ให้มีสันติ เป็นโลก แห่งสันติภาพ. ตลอดเวลาที่ทำงานมันสนุก, มันสนุกเพราะว่ามันไม่เห็นแก่ตัว; เอาตัวกู ตัวกูของกิเลสไปทิ้งเสียให้หมด, ให้เหลือแต่ตัวกู ตัวกูของสิ่งที่เรียกว่า*ธรรมะธรรมะ ;* แล้วงานนี้ก็จะสนุก แล้วก็จะเป็นสุขตลอดเวลา. งานเป็นสุขตลอดเวลา ตั้งแต่เริ่มทำจนถึงนาทีสุดท้าย เพราะมันสนุก

สนุกด้วยความถูกต้องๆ พอใจๆ รู้สึกว่าถูกต้องๆ พอใจ. *เราได้มีโอกาสแสดงความสามารถ สติ ปัญญา ความเข้มแข็งของความเป็นมนุษย์; แล้วก็สนุกแล้วก็ถูกต้อง และพอใจ.* มันก็เลยเป็นสิ่งเดียวกันเสีย ; ไม่ต้องแยกเป็นชีวิตกับการงาน งานเป็นชีวิต ชีวิตมันก็เป็นงาน เป็นเรื่องเดียวกันไปเสีย ; แล้วก็เจริญงอกงามงอกงามเหมือนกับต้นไม้ต้นไล่ได้สิ่งบำรุงดี ปัจจัยดีก็งอกงาม. เหมือนกับต้นไม้ที่ได้ดินดี อาหารดีอย่างนั้นแหละ; ชีวิตนี้มันก็จะเป็นอย่างนี้ได้. ถ้ามีตัวกูเข้ามาแทรกแซงมันก็จะคอยแต่จะเอาเปรียบ คอยแต่จะทำงานน้อย คอยแต่จะอิจฉาริษยาไม่สามัคคี; อย่างนี้ก็ไม่สนุก; งานนี้จะไม่สนุกเลยแม้แต่สักนิดเดียว.

ขอให้เกิดมาเพื่อวิวัฒนาการแห่งความเป็นมนุษย์, มิใช่ *เกิดมาเพื่อหาเลี้ยงปากเลี้ยงท้องเลี้ยงชีวิตไปวันหนึ่งๆ ;* มันเด็ก *เกินไป.*

เกิดมาเพื่อวิวัฒนาการของความเป็นมนุษย์ ให้มีความเป็นมนุษย์ที่สูงยิ่งๆ ขึ้นไป; ถ้ามีความตั้งใจอย่างนี้แล้วงานจะสนุก, แล้วจะเป็นสุขตลอดเวลาที่ทำงานโดยไม่ต้องสงสัยเลย.

ไม่ว่าหน้าที่การงานไหนทำให้ถูกต้อง พอใจ ถูกต้องพอใจไปเสียทุกกระเบียดนิ้วทุกวินาที; จะล้างหน้า ถูฟัน กินข้าว อาบน้ำ ถ่ายอุจจาระปัสสาวะ ล้างถ้วย ล้างจาน กวาดบ้าน ถูเรือนก็ได้ ; มันก็ยังเป็นความสนุกและพอใจได้. **ถ้าว่ามีจิตใจประกอบอยู่ด้วยธรรมะ ทำงานที่บ้าน ก็เป็นสุข, ทำงานที่ออฟฟิศก็**

" พยายามทำความเข้าใจ
กับกฎเกณฑ์อันนี้ของธรรมชาติ
พยายามทำความเข้าใจกับสิ่งที่พูดนี้
เดี๋ยวนี้ไม่เชื่อก็ได้ "

เป็นสุข, เวลาพักผ่อนก็เป็นสุข, เวลาทำการงานก็เป็นสุข. เวลาพักผ่อนนั้นถ้าพักผ่อนไม่เป็น เต็มไปด้วยตัวกูมันก็นอนไม่ค่อยหลับหรอก ; พอปราศจากตัวกูการพักผ่อนก็เป็นการพักผ่อนที่แท้จริง. การงานก็เป็นสุข, พักผ่อนก็เป็นสุข ; เรียกว่าเป็นสุขโดยประการทั้งปวง ตลอดเวลา.

หวังว่าท่านทั้งหลายคงจะรู้จักสิ่งที่เรียกว่า **"ธรรมะ"** มากขึ้น; จะต้องแสวงหาสะสมไว้ให้มากพอกับการที่โลกนี้มันเจริญก้าวหน้าทางวัตถุจะไปสู่ความวินาศ, เราจะช่วยกันต่อต้านไว้. หรือถ้าว่าโลกมันจะวินาศก็วินาศแต่คนอื่นเถอะ, แต่ผู้อื่นเถอะ ; ผู้มีธรรมะไม่วินาศ **ผู้มีธรรมะไม่วินาศ** แม้โลกนี้มันจะวินาศ **ผู้มีธรรมะ ไม่รู้จักตาย, ความตายไม่เป็นความตาย เพราะเขาไม่มีตัวกูที่จะเห็นแก่ตัวกู เพราะเขามีแต่การกระทำที่ถูกต้อง** มีชีวิตที่ถูกต้อง มีชีวิตที่สนุกสนานเป็นสุขตลอดทุกเวลานาทีทุกกระเบียดนิ้ว.

ขอให้ท่านทั้งหลายพยายามทำความเข้าใจกับกฎเกณฑ์อันนี้ของธรรมชาติ; พยายามทำความเข้าใจกับสิ่งที่พูดนี้. เดี๋ยวนี้ไม่เชื่อก็ได้ ; อาตมาไม่ได้ขอร้องให้เชื่อหรอก แต่ให้ไป**คิดดูไปคิดดู**; แล้วมันจะ**เชื่อตนเอง** จะเชื่อตัวเอง ไม่ต้องเชื่ออาตมา. เมื่อนั้นแหละจะตรงตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า *ให้เชื่อตัวเอง ไม่ต้องเชื่อผู้พูด*. เชื่อตัวเองเท่าไรก็ลองทำดู ; ได้ประโยชน์แล้วก็เชื่อ, ทำต่อไปจนถึงที่สุด ถึงที่สุด, สูงสุดที่มนุษย์จะไปกันได้. จะสูงสุดกันเท่าไร, โดยสิ่งที่สำคัญที่สุด ประเสริฐที่สุด มีค่าที่สุด คือสิ่งที่เรียกว่า “**ธรรมะ**”.

จึงขอแสดงความยินดีพอใจอนุโมทนาอีกครั้งหนึ่ง ในการที่ท่านทั้งหลายมาสู่สถานที่นี้ ในลักษณะอย่างนี้ คือมา**เพื่อแสวงหาความรู้ทางธรรมะ เพื่อความถูกต้อง ในหน้าที่การงาน เพื่อต่อสู้กับอุปสรรคทั้งหลายทั้งปวง เพื่อจะเอาชนะในการเกิดมาเป็นมนุษย์นี้ให้ได้ถึงที่สุด** ; ขอแสดงความยินดีขออนุโมทนา และขอจบการบรรยายลงด้วยการสมควรแก่เวลา.

ขอแสดงความหวังว่า ท่านทั้งหลาย จะประสบความสำเร็จในหน้าที่ชีวิตและการงาน เจริญเป็นสุขอยู่ทุกทิพาราตรีกาลเทอญ.

ขอยุติการบรรยาย.

แรงงาน กับ ปัญญา

อัน**แรงงาน** กับ**ปัญญา** เป็น**กายะสิทธิ์**
สามารถจะ นิรมิต ซึ่งผลิตผล
จากดินเปล่า เอามา เป็นเนื้อคน
เป็นเงินทอง กองล้น จนเกินไป,

แปลงบ้านเรือน เหมือนสวรรค์ มันสามารถ
ทั้งอำนาจ วาสนา หากันใหญ่
จนหลงทรัพย์ หลงศักดิ์ มักมากไกล
เกินวิสัย ที่มนุษย์ ควรยุดครอง.

เลยคิดแข่ง แย่งโลก เทวดา
โลกอังคาร จันทรา สิ้นทั้งผอง
เพราะ**แรงงาน** กับ**ปัญญา** บ้าลำพอง
ไม่เคยสุข สักท่านอง **สมหน้ามัน** ฯ

พุทธทาส อินฺทปญฺโญ

โมกขพลาราม, ไชยา

การงาน - การสนุก

การงานนั้น น่ารัก เพราะ**เป็นครู** สอนให้รู้ ให้ฉลาด ไปทุกสิ่ง
ยิ่งทำแล้ว ยิ่งฉลาด มิหวาดประวิง เป็นผู้ดิ่ง พ้นผิด จิตเจริญ,

ยิ่งกว่านั้น ดูให้ดี มีค่าลึก เป็น**การฝึก ธรรมะกล้า น่าสรรเสริญ**
มี สติ ฉันทะ ทมะ ฯลฯ เกิน แสนเพลิดเพลิน จิตวาง ทางนิพพาน,

ยิ่งประเสริฐ ก็คือว่า **น่าสนุก** ไม่มีทุกข์ เป็นการทำ กรรมฐาน
ทำชีวิต ให้สดใส ใจเบิกบาน ในการงาน ประจำวัน นั่นเอง เอย.

พุทธทาส อินทปัญโญ

น้ำมนต์แท้ นั้นคือเหงื่อ

เหงื่อนั่นแหละ คือน้ำมนต์ ให้ผลเลิศ
นำให้เกิด สุขสวัสดิ์ พิพัฒน์ผล
น้ำมนต์รด รดเท่าใด ไม่ช่วยคน
จนกว่าตน จะมีเหงื่อ เมื่อทำจริง

จงรักเหงื่อ เชื่อมั่น บากบั่นเถิด
หน้าที่เกิด สมบูรณ์ดี มีผลยิ่ง
เป็นพระเจ้า มาช่วยเรา อย่าประวิง
จะเป็นมิ่ง ขวัญแท้ แก่ทุกคน

พระพุทธองค์ ทรงเคารพ ซึ่งหน้าที่
ดูให้ดี เหงื่อออกมา มหาผล
ใช้บูชา พระพุทธองค์ มิ่งมงคล
สาธุชน มีสุขเหลือ เพราะเหงื่อเอย ฯ

พุทธทาส อินทปัญโญ

สุข สนุก ในงาน

ฉันทำ งานมาก เหลือทน แต่สุข ใจจน จักโลด จักเต้น เผ่นผยอง
ทั้งนี้ เพราะจิต คิดปอง เพียงว่า เราครอง ชีพอยู่ เพื่ออยู่ ตามธรรม,

ตามเหตุ ตามปัจ จัยนำ อันเป็น ตามกรรม สมส่ำ ไว้เอง เพรงกาล
หากตาย เหมือนได้ หยุดงาน หลับหนึ่ง รัตติกาล
พักผ่อน หย่อนใจ ไว้ที,

รุ่งขึ้น จับงาน ขมี ขมัน ทันที สืบต่อ งานค้าง ปางบรรพ์

พุทธทาส อินฺทปญฺโญ

อย่าช่างหัวมัน

อย่าบิ่นบ้า มัวแต่อ้าง ช่างหัวมัน
ถ้าเรื่องนั้น เกี่ยวกับเพื่อน มนุษย์หนา
ต้องเอื้อเฟื้อ ปฏิบัติ เต็มอัตรา
โดยถือว่า เป็นเพื่อนเกิด- แก่เจ็บตาย

การช่วยเพื่อน เหมือนช่วย ตัวเราเอง
เมื่อจิตเพ่ง- เล็งช่วย ทวยสหาย
ย่อมลดความ เห็นแก่ตัว ลงมากมาย
ทุกทุกราย อย่าเขวี้ยงขว้าง ช่างหัวมัน

เห็นแก่ตัว บางเบา ลงเท่าไร
ยิ่งเข้าใกล้ พระนิพพาน เห็นปานนั้น
รอดตัวได้ เพราะไม่มัว ช่างหัวมัน
จงพากัน ใคร่ครวญ ถ้วนทุกคน ฯ

พุทธทาส อินทปัญโญ

พุทธทาส ๑๐๐ ปี

๒๗ พฤษภาคม ๒๔๔๙ - ๒๕๔๙

ธรรมทานมูลนิธิ